

UNIVERZITA KARLOVA

Filozofická fakulta

Ústav politológie

DIPLOMOVÁ PRÁCA

Bc. Patrik Gregor

**Komunizmus v Guatemale? Eisenhowerov „New Look“
a politika zatlačovania**

**Communism in Guatemala? Eisenhower's „New Look“ and
policy of rolling-back**

Praha 2018

Vedúci práce: PhDr. Mgr. Jaroslav Fiala, Ph.D.

Podakovanie

Touto cestou by som sa chcel poďakovať predovšetkým PhDr. Mgr. Jaroslavovi Fialovi, Ph.D., za jeho priateľský prístup a cenné rady, ktoré mi poskytol pri písaní tejto diplomovej práce. V neposlednej rade by som sa chcel poďakovať všetkým pedagógom na ÚPOL-e za veľmi cenné skúsenosti a poznatky, ktoré mi počas môjho štúdia sprostredkovali a predovšetkým mojej rodine za podporu, či už počas štúdia alebo pri písaní tejto diplomovej práce.

Čestné prehlásenie

Čestne prehlasujem, že som diplomovú prácu vypracoval samostatne, že som riadne citoval všetky použité pramene a literatúru, a že práca nebola využitá v rámci iného vysokoškolského štúdia, či k získaniu iného alebo rovnakého titulu.

V Prahe, dňa 12. 7. 2018.

Bc. Patrik Gregor

Abstrakt

Predkladaná diplomová práca pojednáva o príčinách, priebehu a dôsledkoch zvrhnutia demokraticky zvoleného a reformného prezidenta Guatemaly – Jacoba Árbenza Guzmána v roku 1954 – štátnym prevratom „národno-oslobodeneckej“ armády, pod vedením Carlosa Castilla Armasa a jeho „tajných“ spojencov – USA. Hlavnými príčinami vedúcimi k zvrhnutiu Árbenzovho režimu v Guatemale boli potenciálna hrozba z "presakávania medzinárodného komunizmu“ v sfére vplyvu USA, tj. v Západnej Hemisfére a ohrozenie ekonomických záujmov USA v Guatemale, ktoré je spojené s agrárnou reformou vyhlásenou prezidentom Árbenzom. Hlavným cieľom predkladanej diplomovej práce je zodpovedanie kľúčových otázok, ktoré sú predovšetkým späté s príčinami vedúcimi k zvrhnutiu prezidenta Árbenza v roku 1954.

Kľúčové slová: Guatemala, USA, Jacobo Árbenz Guzmán, Carlos Castillo Armas, Dwight D. Eisenhower

Abstract

The diploma thesis deals with the causes, progress and consequences of the overthrow of the democratically elected and reform president of Guatemala – Jacobo Árbenz Guzmán in 1954 – the coup d'état of the „National Liberation Army“ under the leadership of Carlos Castillo Armas and his „secret“ US allies. The main reasons for the overthrow of the Árbenz's regime in Guatemala were the potential threat of „leaking of international communism“ in the US sphere of influence, i.e. Western Hemisphere and threat of US economic interests in Guatemala which are interrelated with the agrarian reform declared by president Árbenz. The aim of this diploma thesis is to answer key questions related to the overthrow of president Árbenz in 1954.

Keywords: Guatemala, USA, Jacobo Árbenz Guzmán, Carlos Castillo Armas, Dwight D. Eisenhower

Zoznam použitých skratiek

CIA – *Central Intelligence Agency* – Ústredná spravodajská služba

CGTG – *Confederación General de Trabajadores de Guatemala* – Konfederácia guatemalských pracujúcich

FBI – *Federal Bureau of Investigation* – Federálny vyšetrovací úrad

OAS – *Organization of American States* – Organizácia amerických štátov

PAR – *Partido Acción Revolucionaria* – Revolucionárska akčná strana

PCG – *Partido Comunista de Guatemala* – Strana guatemalských komunistov

PGT – *Partido Guatemalteco del Trabajo* – Strana guatemalských pracujúcich

PROG – *Partido Revolucionario Obrero de Guatemala* – Strana revolučných guatemalských robotníkov

UFCO – *United Fruit Company* – Zjednotená ovocinárska spoločnosť

UN – *United Nations* – Organizácia spojených národov

USA – *United States of America* – Spojené štáty americké

VD – *Vanguardia Democrática* – Demokratický predvoj

Obsah

Úvod	8
1 Predrevolučné obdobie	11
1.1 Justo Rufino Barrios	12
1.2 Manuel Estrada Cabrera	13
1.3 Obidva meče v rukách katolíckej cirkvi	14
1.4 Jorge Ubico Castaneda	15
2 Revolučné obdobie	25
2.1 Juan José Arévalo Bermejo	25
2.2 „Spirituálny socializmus“	32
2.3 Jacobo Árbenz Guzmán	34
3 Komunizmus v Guatemale?	39
4 Nechcená demokracia	42
4.1 Operácia Fortune a ozbrojeného povstanie v Salame	42
4.2 Výber vhodného diktátora	45
4.3 Dodávka zbraní z Československa	47
4.4 Plán operácie Pbsuccess	49
4.5 Blížiaci sa deň D	52
4.6 Deň D	53
4.7 Nevzdávajúci sa Árbenz	57
4.8 Čo teraz?	62
5 Eisenhowerov „New Look“ a politika zatlačovania	66
5.1 NSC 152/1 a NSC 153/1	70
5.2 Projekt „Solarium“	71
Záver	76

Úvod

Predkladaná diplomová práca „*Komunizmus v Guatemale? Eisenhowerov „New Look“ a politika zatlačovania*“ pojednáva o príčinách, priebehu a dôsledkoch intervencie USA do Guatemaly v roku 1954, ktorá sa neslávne zapísala do dejín obidvoch krajín.

Hlavným cieľom tejto diplomovej práce je zodpovedanie nasledovnej výskumnej otázky: „*Aké a akého charakteru boli príčiny intervencie USA do Guatemaly v roku 1954?*“. Hneď v úvode tejto diplomovej práce je nutné uviesť dištinkciu, ktorá nie je explicitne prítomnou v rámci značnej časti odbornej literatúry vzťahujúcej sa ku skúmanému predmetu tejto diplomovej práce. Pod touto dištinkciou máme na mysli charakterizovanie a rozdelenie príčin intervencie USA do Guatemaly v roku 1954 na príčiny ekonomického a politického charakteru. Podľa nášho názoru je to práve táto dištinkcia, ktorá nám po dôkladnej analýze jednotlivých príčin, tj., ekonomických a politických, umožňuje následne ich syntézu a potenciálne väčšiu možnosť teoretického „uchopenia“ skúmaného predmetu predkladanej diplomovej práce a zaujatia objektívnejšej pozície v prípade tejto historickej udalosti a jej zasadenia v rámci historického kontextu.

V roku 1821 Guatemala získava nezávislosť od Španielska a počnúc, týmto rokom sa pre Guatemalu začínajú písať dejiny, ktoré sú až do roku 1944, kedy dochádza k tzv., Októbrovej revolúcii, písané krvavým písmom autoritatívnych prezidentov, ktorí v tomto období vládnu. V tomto „predrevolučnom období“ – totožným názvom „*Predrevolučné obdobie*“ je pomenovaná aj prvá kapitola tejto diplomovej práce, ktorá pojednáva práve o období od roku 1821 do roku 1944 – dochádza najmä ku centralizácii moci v rukách najznámejších guatemalských prezidentov v rámci tohto obdobia, a to menovite Justa Rufina Barriosa, Manuela Estradu Cabreru a Jorge Ubica Castanedu.

Nebola to len zmienená centralizácia moci, ktorá „preslávila“, týchto autoritatívnych prezidentov, ale najmä ich represívne a vykorisťovateľské praktiky, ktoré boli spočiatku uplatňovanými voči indiánskej populácii žijúcej na vidieku a neskôr voči všetkým odporcom ich vlády. Svoje dominantné postavenie a vplyv chceli títo autoritatívny prezidenti rozšíriť aj v ekonomickej oblasti. Počas

vlády Cabreru do Guatemaly prichádza americká spoločnosť United Fruit Company, ktorej primárnym cieľom v tomto období je pestovanie banánov. S postupom času sa však z United Fruit Company stáva tzv., „chobotnica“, ktorá v Guatemale začína vlastniť všetky kľúčové oblasti infraštruktúry. S brutálnymi represiami Ubica, ktorý v tichosti toleroval „podnikateľské aktivity“ United Fruit Company dochádza v rámci guatemalskej spoločnosti k nárastu antagonizmov, a to jednak voči Ubicovému režimu a jednak voči praktikám zahraničných spoločností v Guatemale, a to najmä United Fruit Company.

Konzekvenciou pretrvávajúcich antagonizmov v rámci guatemalskej spoločnosti je „revolučné obdobie“, Októbrová revolúcia, ktorá trvala od roku 1944 do roku 1954 – totožným názvom „*Revolučné obdobie*“ je pomenovaná druhá kapitola tejto diplomovej práce. Októbrová revolúcia vyniesla na pomyselné výslnie demokratické princípy a slobodu, ktoré boli doposiaľ v Guatemale neznámymi fenoménmi. V tomto období sa do dejín Guatemaly zapisujú dve najvýznamnejšie postavy Októbrovej revolúcie a prvý dvaja demokraticky zvolení prezidenti v Guatemale – Juan José Arévalo Bermejo, ktorý je prvým prezidentom Guatemaly, ktorý vzišiel z demokratických a slobodných volieb a Jacobo Árbenz Guzmán, ktorý sa stal Arévalovým nasledovníkom na poste prezidenta Guatemaly.

Árbenz s nástupom do prezidentského úradu predstavuje svoj hlavný cieľ, ktorý chce dosiahnuť v rámci svojho funkčného obdobia, a to agrárnu reformu. Agrárna reforma vo všeobecnosti postihla negatívnym spôsobom predovšetkým „pozemkovú elitu“ a veľké zahraničné spoločnosti pôsobiace v Guatemale, akou bola napr., United Fruit Company. Árbenzova vláda na základe agrárneho reformného zákona, tzv., „Dekrétu 900“ vyvlastňuje „pozemkovým elitám“ a veľkým zahraničným spoločnostiam neobrábanú pôdu a poskytuje im finančnú kompenzáciu vypočítanú na základe hodnoty pôdy, ktorú tieto pozemkové elity a veľké zahraničné spoločnosti priznali v daňových dokumentoch, ktoré slúžili na výpočet daňových povinností. A tu nastáva veľký problém. United Fruit Company, totižto, počas svojho pôsobenia v Guatemale zámerne podhodnocovala pôdu, ktorú mala vo svojom vlastníctve, aby sa v čo najväčšej miere vyhla plateniu daní. Poskytnutá finančná kompenzácia Árbenzovov vládou ani z ďaleka neodpovedá predstavám samotnej spoločnosti a jej akcionárov, ktorých napr., nájdeme aj na

najvyšších miestach Eisenhowerovej administrácie, a to Johna Fostera Dullesa – ministra zahraničných záležitostí a Allena Dullesa – riaditeľa CIA.

V tretej kapitole tejto diplomovej práce, s názvom „*Komunizmus v Guatemale?*“ sa snažíme priblížiť krátku históriu a vplyv komunistickej strany PGT v Guatemale a v rámci Árbenzovej vlády, ktorý značne znepokojoval Eisenhowerovu administráciu a stal sa jednou z politických príčin intervencie USA do Guatemaly v roku 1954.

Čo však Eisenhowerovej administrácií dodávalo potrebnú kredibilitu na obhajobu svojej pozície voči narastajúcej komunistickej hrozbe v Guatemale a následnému uskutočneniu „nepriamej“ intervencie zo strany USA, prostredníctvom „národno-oslobodeneckej“ armády pod vedením „úspešného účastníka výberového konania“ USA na túto pozíciu, Carlosa Castilla Armasa je historický kontext, resp., obdobie studenej vojny, v rámci, ktorého podľa Eisenhowerovej administrácie dochádza k alarmujúcemu ohrozeniu Západnej Hemisféry „medzinárodným komunizmom“ so sídlom v Guatemale. Invázií Armasovej „národno-oslobodeneckej“ armády do Guatemaly, pod taktovkou CIA, s krycím názvom operácia Pbsuccess je venovaná štvrtá kapitola tejto diplomovej práce nesúca názov „*Nechcená demokracia*“.

Piata a záverečná kapitola tejto diplomovej práce je venovaná Eisenhowerovému „New Look-u“ a politike zatlačovania, resp., jej teoretickému „ukotveniu“ a priblíženiu prostredníctvom kľúčových národno-bezpečnostných stratégií. Názov tejto záverečnej kapitoly je totožný s podtitulom predkladanej diplomovej práce, a to „*Eisenhowerov „New Look“ a politika zatlačovania*“.

V diplomovej práci postupujeme na základe analytickej metódy, ktorej partikulárne zistenia zasadzujeme do skúmaného historického kontextu. Metodologickým cieľom predkladanej diplomovej práce je poskytnúť hĺbkovú analýzu historických udalostí, ktoré sú bezpodmienečne spojené s intervenciou USA do Guatemaly v roku 1954. Záver, tejto diplomovej práce bude venovaný zhrnutí jednotlivých ekonomických a politických príčin a ich následnej syntéze, čo nás dovedie k zodpovedaniu položenej výskumnej otázky.

1 Predrevolučné obdobie

„Ludia si vytvárajú svoju vlastnú históriu, ale nevytvárajú si ju tak ako sa im zachce, nevytvárajú si ju za okolností, ktoré by si vybrali oni sami, ale za okolností, ktoré sú priamo dané, predurčené a prenášané z minulosti. Odkaz zosnulej generácie spočíva v myšliach žijúcich ako nočná mora.“ Karl Marx¹

Traja významní Guatemalčania – menovite Justo Rufino Barrios, ktorý vládol od roku 1873 do roku 1885, Manuel Estrada Cabrera, ktorý vládol od roku 1898 do roku 1920 a Jorge Ubico Castaneda, ktorý vládol od roku 1931 do roku 1944 – sa zapísali do dejín stredoamerickej krajiny s názvom Guatemala ako autoritatívny prezidenti, ktorí enormným spôsobom posilnili postavenie a vplyv armády, ale najmä katolíckej cirkvi – nevynímajúc rôzne formy okliešťovania základných ľudských práv a slobôd v čase ich vládnutia. Inými slovami, títo autoritatívny prezidenti budovali silný a represívny štát v ktorom sa moc sústredila práve v ich rukách a zásadným spôsobom prispeli k vybudovaniu tzv., „kávovej ekonomiky“, ktorej bezprostrednou konzekvenciou bola novovzniknutá, tzv., „kávová elita.“²

Takmer celá novovzniknutá „kávová elita“ mala jeden spoločný rys – drvivú väčšinu tejto „kávovej elity“ v jej počiatkoch tvorili nemeckí emigranti, ktorí v období nástupu Adolfa Hitlera ku moci, zohavili prevažnú časť Guatemaly svastikou - vlajky s hákovými krížmi viali na mestských budovách, kávových plantážach a lokálne kiná premietali nacistickú filmovú produkciu, ktorá mala rozbúšiť a zasiahnuť srdcia nemeckých „nacionalistických“ emigrantov.³

„Kávová elita“ naakumulovala prevažnú časť svojho kapitálu skrz vlastníctvo pôdy, ktorá však bola nedobrovoľne vyvlastnená pôvodným, tj., indiánskym obyvateľom vidieka, čo vyústilo do následného konfliktu medzi „kávovou elitou“ a týmto indiánskym obyvateľstvom. Dôležitú úlohu pri vyvlastňovaní tejto pôdy zohrala armáda, ktorej dominantné postavenie zapríčinilo to, že disponovala neobmedzenými právomocami, ktoré uplatňovala

¹ Marx, K., The Eighteenth Brumaire of Louis Bonaparte. 1937, s. 5.

² Woodward, L. R. Jr., Central America: A Nation Divided. 1985, s. 166 – 167.

³ Grandin, G., The Last Colonial Massacre: Latin America in the Cold War. 2004, s. 24 – 25.

najmä počas „hladkého“ procesu vyvlastňovania pôdy indiánskemu obyvateľstvu vidieka a neskôr pri precíznej kontrole pracujúceho indiánskeho obyvateľstva na plantážach „kávových elít“.⁴

1.1 Justo Rufino Barrios

Justo Rufino Barrios sa narodil v roku 1835 – vyštudoval právo – a v Guatemale vládol od roku 1873 do roku 1885. Barrios predstavil a následne uskutočnil reformy týkajúce sa prevažne centralizácie moci avšak napriek, týmto reformám, časti „kávových elít“ bola umožnená participácia v rámci štátnych úradov a inštitúcií. Túto možnosť participácie sa „kávové elity“ snažili využiť najmä vo svoj prospech, resp., k čiastočnej redistribúcií moci, ktorá by korešpondovala s ich vlastnými záujmami.⁵

Napriek tomuto „srdečnému“ Barriosovému kroku dochádza k mobilizácií a následnej rebélii zo strany „kávových elít“, prevažne zo západných regiónov krajiny, ktoré Barriosovi predostreli svoje požiadavky vzťahujúce sa k nespravodlivým ekonomickým podmienkam a pretrvávajúcim nedostatočným vládnym garanciam, ktoré by viedli k nárastu produkcie kávy. Následne dochádza ku vzniku aliancie medzi Barriosom a „kávovou elitou“, ktorá podčiarkuje ich vzájomnú závislosť, dominantné postavenie a obojstranný profit.⁶

Barriosove reformy predovšetkým inštitucionalizovali represívnu úlohu štátu, ktorá sa premietla najmä v oblasti presadzovania tzv., agrárneho kapitalizmu, ktorého konzekvenciou bola politicky slabá, ale ekonomicky silná už spomenutá „kávová elita“. V praxi však tieto reformy znamenali, nemožnosť drvivej väčšiny obyvateľstva Guatemaly participovať v rámci pomyselnej politickej arény.⁷ Zaujímavosťou je, že Barrios pozýva do Guatemaly hlavných predstaviteľov vtedajšej New Yorskej polície, aby mu pomohli s transformáciou

⁴ Yashar, J. D., *Demanding Democracy: Reform and Reaction in Costa Rica and Guatemala: 1870s – 1950s*. 1997, s. 32 – 33.

⁵ Yashar, J. D., *Op. citácia*, s. 35 – 36.

⁶ Handy, J., *Revolution in the Countryside: Rural Conflict and Agrarian Reform in Guatemala: 1944 – 1954*. 1994, s. 47 – 77.

⁷ Handy, J., *Op. citácia*, s. 47 – 77.

jeho vlastných bezpečnostných zložiek.⁸ Hlavným Barriosovým cieľom, ktorý sa mu však nepodarilo dosiahnuť bola unifikácia Strednej Ameriky.⁹

1.2 Manuel Estrada Cabrera

Manuel Estrada Cabrera sa narodil v roku 1857 – podobne ako Barrios vyštudoval právo – a v Guatemale vládol od roku 1898 do roku 1920. Cabrera sa zapísal do dejín Guatemaly krvavejším a skorumpovanejším píšmom než jeho predchodca Barrios. Cabrera okrem svojej brutálnej autoritatívnej vlády rozpredal kľúčové oblasti guatemalskej infraštruktúry americkej spoločnosti „United Fruit Company“ – ďalej už len UFCO, čo značným spôsobom poznačilo Guatemala a spomalilo jej progres na dlhé desaťročia.¹⁰

Cabrera svojim predajom neskôr zapríčinil to, že UFCO disponovala monopolom v rámci železničnej dopravy – Guatemala až do druhej polovice dvadsiateho storočia disponovala iba jednou železničnou traťou vedúcou z hlavného mesta k prístavu Puerto Barrios – elektrickej spoločnosti a dvoch prístavov.¹¹ Cabrera taktiež udelil tejto americkej spoločnosti výnimku z povinného odvádzania daní zo zisku, a to na dlhých 99 rokov.¹² UFCO v tomto období však predovšetkým získava obrovské množstvo neobrábanej pôdy, ktorá sa stane – ako uvidíme neskôr – hlavným „terčom“ agrárnej reformy vyhlásenej prezidentom Jacobom Árbenzom Guzmánom v druhej polovici dvadsiateho storočia.

Paradoxom tohto obdobia je, že voľby do dvojkomorového zákonodarného zboru – Národného zhromaždenia – boli relatívne slobodnými, zatiaľ čo prezidentské voľby jednak slobodnými neboli a jednak mali vždy iba jedného kandidáta na post prezidenta, a to Cabreru. V deň prezidentských volieb to vyzeralo nasledovne: gramotné indiánske obyvateľstvo a elity mohli síce voliť prostredníctvom tajného hlasovania, avšak vždy len jediného kandidáta, zatiaľ čo negramotné indiánske obyvateľstvo volilo verejne, a to vyjadrením kolektívneho

⁸ Streeter, M. S., *Managing the Counterrevolution: The United States and Guatemala: 1954 – 1961*. 2000, s. 9.

⁹ Schlesinger, C. S. & Kinzer, S., *Bitter Fruit: The Story of the American Coup in Guatemala*. 2005, s. 29

¹⁰ Handy, J., *Op. citácia*, s. 47 – 77.

¹¹ Grandin, G., *Op. citácia*, s. 27.

¹² Sheeter, M. S., *Op. citácia*, s. 10.

súhlasu na verejnom priestranstve. Pozoruhodným aspektom tohto obdobia je, že miestne noviny mohli beztrestne publikovať vybrané časti z diel Johna Stuarta Milla, týkajúce sa prevažne volebného práva žien. S relatívnou autonómiou a slobodou tlače sa spája aj príbeh držiteľa Nobelovej ceny za literatúru Miguela Angela Asturiasa, ktorý svojimi článkami v miestnych novinách chcel povzbudiť a roznieť národné cítenie Guatemalčanov.¹³

1.3 Obidva meče katolíckej cirkvi v jedných rukách¹⁴

Jednou z najvplyvnejších a najdominantnejších inštitúcií v Guatemale, naprieč celým devätnástym a v prvej polovici dvadsiateho storočia bola katolícka cirkev. Z názvu tejto podkapitoly je zrejmé, že katolícka cirkev v Guatemale nedisponovala len duchovným, ale aj svetským monopolom, a to najmä v devätnástom storočí. V rámci tohto obdobia, to bola práve katolícka cirkev, ktorá sa ako jediná inštitúcia v Guatemale mohla zásadným spôsobom spolupodieľať na transformovaní spôsobu vládnutia jednotlivých autoritatívnych prezidentov.¹⁵

Katolícka cirkev bola impozantnou politickou inštitúciou so svetským a duchovným vplyvom rozprestierajúcim sa naprieč celou krajinou. Počas koloniálnej éry, tj., pred rokom 1821 a v nasledujúcich siedmych dekádach autoritatívneho vládnutia guatemalských prezidentov disponovala katolícka cirkev na vidieku absolútnou autoritou a mocou, či už tou svetskou alebo duchovnou a pre obyvateľov vidieka zosobňovala „náhradný štát“. Či už Barrios, Cabrera alebo ostatní autoritatívni prezidenti v tomto období, všetci sa počas svojho vládnutia spoliehali práve na neoblomný vplyv a postavenie katolíckej cirkvi prostredníctvom, ktorej udržiavali kontakt so zvyškom, prevažne indiánskej populácie žijúcej na vidieku Guatemaly.¹⁶

Kooperácia s katolíckou cirkvou nebola pre guatemalských autoritatívnych prezidentov vždy ľahkou a bezkonfliktnou. Konfliktné obdobia plné vzájomných antagonizmov – častokrát osobných – však so sebou priniesli zaujímavé a

¹³ Grandin, G., Op. citácia, s. 27 – 30.

¹⁴ Názov tejto podkapitoly je inšpirovaný obsahom pápežskej buly Bonifáca VIII., „Unam Sanctam“, ktorá bola vydaná 18. novembra 1302 a v ktorej je explicitne obsiahnutá, tzv., „teória“ dvoch mečov.

¹⁵ Yashar J. D., Op. citácia, s. 36.

¹⁶ Woodward, L. R. Jr., Op. citácia, s. 168.

netradičné historické udalosti. V napätom období medzi katolíckou cirkvou a štátom, dochádzalo zo strany štátu k masívnemu vyvlastňovaniu cirkevného majetku, predovšetkým pozemkov, ktoré zabezpečovali katolíckej cirkvi neotrasiteľnú ekonomickú pozíciu a obrovský profit z prenájmu, týchto pozemkov, predovšetkým majiteľom kávových plantáží.¹⁷

Barrios vždycky požadoval výhradne duchovný monopol katolíckej cirkvi, nikdy však nie svetský. V „záujme náboženskej tolerancie“ učinil Barrios veľmi prezieravý ťah, a to ten, že do Guatemaly pozýva všetkých protestantských imigrantov z okolitých krajín. Odpoveď rozhorčeného guatemalského arcibiskupa na seba nenechala dlho čakať a ten následne exkomunikuje Barriosa, ktorého odpoveďou na svoju exkomunikáciu je vyhodenie arcibiskupa a všetkých ostatných biskupov z Guatemaly.¹⁸ Obdobie Barriosovho vládnutia môžeme považovať za krížovú výpravu proti katolíckej cirkvi, ktorá v žiadnej krajine Strednej Ameriky nemala obdoby.

1.4 Jorge Ubico Castaneda

Jorge Ubico Castaneda sa narodil v roku 1878 – podobne ako jeho predchodcovia Barrios a Cabrera vyštudoval právo – a v Guatemale vládol od roku 1931 do roku 1944. Začiatok Ubicovho funkčného obdobia na poste prezidenta Guatemaly poznačila globálna ekonomická kríza, ktorá postihla Guatemalu rovnako ako zvyšok sveta a predovšetkým prehĺbila závislosť „kávových elít“ a zahraničných spoločností pôsobiacich v Guatemale na štátom kontrolovanom a regulovanom pracovnom trhu. Globálnu ekonomickú krízu sa však Ubico snažil využiť vo svoj prospech, čo následne vedie k ešte väčšej centralizácii moci – ako tomu bolo za Ubicových predchodcov – za cenu brutálneho a neustáleho potlačovania, akýchkoľvek foriem politického, ale aj spoločenského organizovania – o potenciálnom vzniku občianskej spoločnosti a nedodržiavaní základných ľudských práv a slobôd nehovoriac.¹⁹

¹⁷ Sullivan-González, D., *Piety, Power and Politics: Religion and Nation Formation in Guatemala: 1821 – 1871*. 1998, s. 120 – 133.

¹⁸ Sullivan-González, D., *Op. citácia*, s. 120 – 133.

¹⁹ Grieb, J. K., *Guatemalan Caudillo: The Regime of Jorge Ubico: Guatemala 1931 – 1944*. 1979, s. 11.

Ubico nielenže oživil, ale hlavne maximalizoval krvavé a skorumpované praktiky svojich bývalých predchodcov. Neskôr sa Ubico prehlasuje za hovorcu všetkých guatemalských elít a následne v ich mene implementuje svoju ekonomickú politiku, ktorej primárnym cieľom nebolo nič iné než vykorisťovanie už beztak chudobného vidieckeho indiánskeho obyvateľstva. Ubico v rámci svojej ekonomickej politiky ďalej požadoval komplexnú fiškálnu reorganizáciu krajiny, vyrovnaný štátny rozpočet a rozvoj infraštruktúry, k čomu malo dôjsť predovšetkým zo ziskov z predaja neobrábanej pôdy zahraničným spoločnostiam, ktorú mala vo vlastníctve prevažne indiánske obyvateľstvo.²⁰ Priamou konzekvenciou Ubicovej ekonomickej politiky bol vznik a následné prehĺbenie vzájomných antagonizmov medzi indiánskym obyvateľstvom a novovzniknutou „pozemkovou elitou“. Prehlbujúce sa antagonizmy viedli k eskalácii tohto konfliktu, ktorý z lokálnej prerástol až na národnú úroveň.

Ubico vydáva v roku 1934 tzv., dekrét o tuláctve, ktorým legalizoval a legitimizoval vykorisťovateľský systém, ktorý bol založený na lacnej pracovnej sile, ktorú prevažne tvorilo indiánske obyvateľstvo. Implementovanie, tohto dekrétu v praxi znamenalo, že každý občan Guatemaly, ktorý bol označený ako tulák – spravidla bol tulákom za čias Ubica označovaný každý nemajetný a negramotný indiánsky občan – musel odpracovať na pridelenej kávovej plantáži 100 až 150 dní bez nároku na mzdu. Zefektívnenie, tohto vykorisťovateľského systému Ubico docielil vznikom tzv., vidieckej polície, ktorej hlavnou úlohou bolo kontrolovanie pracovných knižiek, ktoré musel mať každý obyvateľ vidieka vždycky pri sebe. Ak vidiecka polícia pri kontrole zistila, že daný občan túto pracovnú knižku buď pri sebe nemá alebo nemá odpracovaný dostatočný počet dní na konkrétnej kávovej plantáži mohla ho táto vidiecka polícia následne poslať do väzenia.²¹

Extrémnymi prípadmi legálneho výkladu, tzv., dekrétu o tuláctve a jeho následnej novelizácie dekrétom 1816, bolo legitímne a beztrestné používanie násilia na občanoch pracujúcich na kávových plantážach. Tieto dekréty *de iure* a *de facto* odobrovali majiteľom kávových plantáží – v záujme udržania poriadku a

²⁰ Grieb, J. K., Op. citácia, s. 10 – 11.

²¹ Handy, J., Op. citácia, s. 21 – 47.

bezpečnosti na ich plantážach – použiť akúkoľvek formu násilia, pričom najextrémnejšou legitímnou formou bolo usmrtenie.²²

Eduardo Hughes Galeano v rámci svojej pôsobivej literárnej tvorby dokonalým spôsobom vystihuje Ubicov narcistický charakter a jeho zvrátenú železnú ruku prostredníctvom, ktorej ovládal Guatemalu dlhých trinásť rokov:

„Generál Jorge Ubico, hlava guatemalského štátu, vládol v obklopení portrétov Napoleona Bonaparteho, ktorému sa podľa seba podobal a tvrdil, že sú ako dvojičky. Ubico, ale jazdil na motorkách a vojna, ktorú viedol on, nemala, čo dočinenia so snahou dobyť Európu. Ubicova vojna bola vojnou proti zlým myšlienkam. Hlavnou zbraňou proti zlým myšlienkam bola vojenská disciplína. Ubico militarizoval zamestnancov pošty, členov symfonického orchestra, ale aj deti v školách. K vypudeniu zlých myšlienok z revolučných myslí použil železnú trňovú korunu, ktorá zovierala ich mysle v policajných celách.“²³

V roku 1935 Ubico naplánoval konštitučné zmeny, ktoré mu mali povoliť zastávať funkciu prezidenta dva po sebe idúce funkčné obdobia. Národné zhromaždenie následne obdržalo tisícky „spontánnych“ a identických petícií z 246 okresov Guatemaly, ktoré vyjadrovali podporu Ubicovi a požadovali – nezávisle na Ubicových plánovaných konštitučných zmenách – zmenu ústavy, ktorej cieľom malo byť umožniť Ubicovi kandidovať aj v nadchádzajúcich prezidentských voľbách. Ubico vyhlasuje referendum, ktoré malo zákonným spôsobom legitimizovať pripravované konštitučné zmeny a umožniť mu opätovné znovuzvolenie na post prezidenta Guatemaly. Výsledky referenda nikoho neprekvapili – takmer 100% súhlas s tým, že by Ubicovi malo byť umožnené kandidovať v nadchádzajúcich prezidentských voľbách.²⁴

Tentokrát sa však Ubico prerátal a pretrvávajúce antagonizmy v rámci guatemalskej spoločnosti boli silnejšími než Ubicova túžba zastávať doživotne prezidentský úrad. Napriek stúpajúcim averziám v guatemalskej spoločnosti, Ubico pokračuje vo svojich autoritatívnych praktikách a v rámci legálnych

²² Grieb, J. K., Op. citácia, s. 40.

²³ Galeano H. E., *Memory of Fire: Century of the Wind*. 1988, s. 104 – 105.

²⁴ Grieb, J. K., Op. citácia, s. 119 – 121.

možností blokuje zasadania Národného zhromaždenia na pravidelnej báze, a to v podstate permanentne od začiatku svojho vládnutia.

Nebola to len absolútna centralizácia moci, ale predovšetkým násilná penetrácia a kontrola dennodenného života Guatemalčanov – elity nevynímajúc – ktorá „preslávila“ obdobie Ubicovej vlády. Ubico neostal nič dlžný povesti a praktikám svojich predchodcov a permanentne kontroloval a potláčal, akékoľvek, čo i len potenciálne snahy o vznik občianskej spoločnosti. Nebol to však len vznik potenciálnej občianskej spoločnosti, ktorý Ubicovi spôsobil obavy...

Rôzne formy spoločenského, sociálneho, politického a ekonomického organizovania boli striktne limitované a označené samotným Ubicom ako potenciálna hrozba predchádzajúca komunizmu. Boli to práve intelektuáli, ktorí mohli zasiať revolučné myšlienky do myslí prevažne indiánskeho obyvateľstva. Ubico mal panický strach z komunizmu, ktorý sa naplno premietol pri jednej verejnej príležitosti, kedy Ubico vystupuje s prehlásením, ktoré striktne obmedzuje, akýkoľvek priemysel v Guatemale, aby tak predišiel vzniku robotníckej triedy, ktorá by následne zvrhla jeho režim.²⁵

Je potrebné podotknúť, že Ubicove obavy boli jednak neopodstatnenými, pretože k reálnemu zvrhnutiu jeho režimu komunistami nemohlo dôjsť, keďže v tomto období nemôžeme hovoriť ešte o žiadnej relevantnej komunistickej strane a už vôbec nie etablovanej v rámci politického systému – môžeme hovoriť maximálne o neorganizovanej podzemnej skupine pár stovák prívržencov komunizmu, ktorí nemali absolútne žiadny vplyv a materiálne prostriedky, prostredníctvom, ktorých by mohli, čo i len ohroziť Ubicov režim a už vôbec nie ho zvrhnúť a jednak je dôležité povedať, že Ubico bol paranoidný.

V roku 1934 dochádza k neúspešnému pokusu o zvrhnutie Ubica. Ubico tento neúspešný pokus o jeho zvrhnutie pripisoval komunistom, čo viedlo k brutálnym represiám voči pracujúcemu indiánskemu obyvateľstvu na vidieku a intelektuálom. Ubico zakazuje na verejnosti používanie slov, ktoré by explicitne poukazovali na triedne delenie guatemalskej spoločnosti – medzi zakázané slová

²⁵ Gleijeses, P., *Shattered Hope: The Guatemalan Revolution and the United States: 1944 – 1954*. 1991, s. 40.

patrili, napr., *obreros* (robotníci), *sindicatos* (odborové únie) a *huelgas* (štrajky).²⁶ Ubico častokrát po svojom zákaze vehementne deklaroval, že od tohto jeho zákazu sa v Guatemale nevyskytuje žiadna „robotnícka trieda“.

Ubico v hlavný zámer – disponovať absolútnou kontrolou nad všetkými štátnymi mechanizmami a potláčať, akékoľvek snahy o združovanie sa v rámci rôznych typov občianskych, politických, sociálnych alebo ekonomických organizácií korešpondoval s jeho vedľajším populistickým zámerom, ktorého primárnym cieľom bola, čo najvyššia podpora medzi vykorisťovaným indiánskym obyvateľstvom na vidieku. Počas svojich prvých rokov v prezidentskom úrade, Ubico často cestoval na vidiek na svojom motocykli značky Harley-Davidson. Tieto priateľské a masovo medializované návštevy vidieka mali presvedčiť tamojších indiánskych obyvateľov najmä o tom, že štát nie je ich represívnym vykorisťovateľom, ale priateľským ochrancom.²⁷

Počas celého obdobia Ubicovej vlády dochádza ku marginalizácii strednej a robotníckej triedy a striktnému limitovaniu skoro všetkých foriem politickej participácie. Najmä od polovice štyridsiatych rokov sa stala terčom represii silnejúca stredná trieda, ktorej poprední reprezentanti sa museli nedobrovoľne odobrať do mexického exilu a začínajú ostro vystupovať proti Ubicovému režimu, ktorý medzitým implementuje najrôznejšie opatrenia, ktoré vedú ku absolútnej kontrole všetkého tlačiarenského vybavenia v krajine, aby sa tak zabránilo a predišlo prípadnému šíreniu anti-vládných tlačív, ktoré by mohli zdiskreditovať jeho režim.²⁸

Na začiatku päťdesiatych rokov študenti z univerzity San Carlos, prevažne tí, ktorí pochádzali z rodín strednej triedy, založili študentskú organizáciu, ktorá mala primárne slúžiť k predchádzaniu a zabráneniu štátnych zásahov v oblasti obmedzovania slobody prejavu a zhromažďovania sa. So vznikom a fungovaním tejto študentskej organizácie sú späté dve konzekvencie. Prvou konzekvenciou sú verejné aktivity tejto študentskej organizácie v rámci, ktorých dochádza ku propagácií názorov študentov, ale aj verejných osobností, ktoré ostro vystupujú

²⁶ Gleijeses, P., Op. citácia, s. 25 – 32.

²⁷ Grieb, J. K., Op. citácia, s. 267 – 268.

²⁸ Handy, J., Op. citácia, s. 21 – 47.

proti Ubicovému represívnemu režimu. Druhou konzekvenciou je fakt, že druhá svetová vojna umožnila potenciálne väčšiu ochranu vzniku a fungovania občianskych spoločností, čo bolo jedným z pozitívnych dôsledkov propagácie Štyroch slobôd Franklina Delano Roosevelta.²⁹

Ubico žiadnym spôsobom nevyjadroval podporu Spojencom, ba naopak jeho obdiv smeroval k efektívnosti a veľkoleposti Mussoliniho Talianska. Vzhľadom ku geografickej polohe Guatemaly, Ubico musel pod tlakom Spojencov, predovšetkým Spojených štátov amerických, ďalej už len USA, zaujať jasný postoj voči Spojencom. Napriek Ubicovej nevôli sa Guatemalou šírili materiály propagujúce spojenecké hodnoty, nevynímajúc Rooseveltove Štyri slobody. Spojenecká propaganda bola v ostrom protiklade voči Ubicovému autoritatívnemu režimu.³⁰

V kontexte, týchto udalostí sa Ubico vyjadril nasledovne: *„Pokiaľ budem prezidentom ja, nebude v Guatemale žiadna garancia slobody tlače a zhromažďovania sa, pretože guatemalský ľud nie je pripravený na demokraciu a potrebuje pevnú ruku.“*³¹ Rétorika v období druhej svetovej vojny načrtla jasnú dištinkciu medzi spojeneckou „obranou“ demokracie a Ubicovým režimom, ktorý permanentne porušoval základné ľudské práva a slobody. Spomenutý vznik študentskej organizácie pod záštitou univerzity San Carlos viedol k počiatočnému oslabeniu Ubicovho režimu a najmä k väčšiemu nárastu slobody.

Udalosťou, ktorá zásadným spôsobom ovplyvnila a inšpirovala guatemalských študentov bolo zvrhnutie Maximiliana Hernándezza Martíneza v roku 1944 v susednom Salvadore. Guatemalské denníky, túto udalosť masovo medializovali a rozšírili ju tak do širšieho povedomia nás. Reakciou guatemalských študentov bolo pozvanie lídra, týchto protestov – Rogelia Herreru do Guatemaly, ktorý následne vystúpil s prejavom na pôde univerzity San Carlos. Ubicovov odpoveďou na toto pozvanie a samotný prejav bolo vyhostenie Herreru z Guatemaly.³²

²⁹ Petersen, H. J., *The Political Role of University Students in Guatemala: 1944 – 1968*. 1969, s. 68., cit. podľa Yashar, J. D., Op. citácia, s. 90 – 91.

³⁰ Yashar, J. D., Op. citácia, s. 89.

³¹ Bethell, L., *Central America Since Independence: Cambridge history of Latin America*. 1985, s. 126.

³² Yashar, J. D., Op. citácia, s. 90.

Spojenecká propagácia Rooseveltových Štyroch slobôd a následné zvrhnutie Martíneza v Salvadore boli hlavnými spúšťačmi povstania študentov proti Ubicovému režimu. Študenti požadovali odvolanie všetkých popredných univerzitných zástupcov, ktorí boli do svojich funkcií dosadení samotným Ubicom. Prekvapujúca Ubicova reakcia šokovala nielen študentov, ale aj celú Guatemalu. Ubico súhlasil, že odvolá všetkých univerzitných zástupcov, ktorých do svojich funkcií dosadil a povolí, aby si študenti zvolili svojich vlastných univerzitných zástupcov. Študenti však túto prekvapujúcu Ubicovu odpoveď vnímali ako signál slabnúceho režimu a sformulovali ďalšie požiadavky.³³

21. júna 1944 dochádza k sformulovaniu ďalších študentských požiadaviek formou ultimáta. Študenti poskytli Ubicovi 24 hodín na to, aby sa k týmto požiadavkám vyjadril a následne im vyhovel. V prípade, že by sa tak nestalo, študenti pohrozili generálnym štrajkom, ktorý by postihol celú krajinu. Študenti požadovali absolútnu autonómiu univerzity San Carlos, vytvorenie humanitných fakúlt, založenie inštitútu indiánskych štúdií, slobodu univerzitnej tlače a právo participovať na univerzitných záležitostiach.³⁴

Tentokrát však Ubicova odpoveď prekvapujúcou nebola. Ubicovov odpoveďou bolo legálne pozastavenie účinnosti ústavných dodatkov číslo 25, 26, 30 a 38, čo v praxi znamenalo dočasné pozastavenie práva na slobodné zhromažďovanie sa, práva na slobodu tlače, práva na spravodlivý súdny proces a práva na nedotknuteľnosť súkromného majetku vrátane kníh, papierov a korešpondencie. Ubico označil agitátorov za nepriateľov režimu, ktorým hrozili exemplárne tresty prípadne vyhostenie. Ubico nikdy priamo neoznačil za agitátorov a nepriateľov režimu práve študentov, avšak tieto „preventívne“ opatrenia boli nasmerované zväčša proti nim. Ubicova legálna a legitímna obhajoba, týchto „preventívnych“ opatrení spočívala na argumente, že dočasné pozastavenie účinnosti ústavných dodatkov slúži na obnovenie poriadku, mieru a obranu demokratických inštitúcií v Guatemale od všetkých nacisticko-fašistických

³³ Yashar, J. D., Op. citácia, s. 90.

³⁴ Petersen, H. J., *The Political Role of University Students in Guatemala: 1944 – 1968*. 1969, s. 78 – 79., cit. podľa Yashar, J. D., Op. citácia, s. 90 – 91.

vplyvov. Ubico následne dodal, že ak agitátori a nepriatelia režimu skončia so svojou anti-vládnu rebéliou obnoví účinnosť pozastavených ústavných dodatkov.³⁵

Dočasné pozastavenie účinnosti ústavných dodatkov malo pre samotného Ubica ďalekosiahlejšie konzekvencie. Značná časť guatemalských elít vyjadrila podporu protestujúcim študentom. Vyjadrenie podpory protestujúcim študentom zo strany guatemalských elít bolo do určitej miery paradoxné, pretože Ubico bol najväčším ochrancom ekonomických záujmov práve, týchto guatemalských elít a spoločne s nimi z nich profitoval. Ubicova ekonomická politika sa však začala mýňať s ekonomickými záujmami guatemalských elít, čo viedlo k už spomenutej podpore protestujúcich študentov guatemalskými elitami.³⁶

29. júna 1944 dochádza k najmasívnejšiemu protestu v dejinách Guatemaly, ktorý zjednotil veľké množstvo príslušníkov rôznych spoločenských tried. Tento protest sa konal pod záštitou idealistických lídrov zo strednej triedy a jeho cieľom bolo vyvinúť tlak na Ubica, aby sa vzdal prezidentského úradu. Ubicove násilné potlačenie, tohto protestu stálo život bezmála 200 ľudí, medzi nimi aj najvýraznejšiu postavu hnutia protestujúcich učiteľov – Mariu Chinchillu, ktorá sa následne stáva národnou martýrkou.³⁷

Ubico si chcel získať naspäť stratenú podporu guatemalských elít tým, že zaútočil na nemeckých plantážnikov a obchodníkov, resp., nemeckú elitu v Guatemale, ktorá bola vnímaná ako konštituuujúci prvok „kávovej ekonomiky“. V roku 1944 Ubico násilným spôsobom vyvlastňuje pôdu, týmto nemeckým elitám a predpokladá, že tento jeho krok spôsobí nárast „ekonomického nacionalizmu“ medzi guatemalskou elitou, ktorá nikdy nemala dobré vzťahy s nemeckou elitou a že rovnaký „blahodarný“ vplyv na nárast „ekonomického nacionalizmu“ bude mať aj konfiškácia súkromného majetku, týmto nemeckým elitám. Tento Ubicov krok *de facto* zaradil Guatemalu na stranu Spojencov avšak tento jeho krok bol krokom do prázdna. Ubico si stratenú podporu guatemalských elít naspäť nezískava a pomaly sa blíži jeho koniec.³⁸

³⁵ Yashar, J. D., Op. citácia, s. 91.

³⁶ Yashar, J. D., Op. citácia, s. 91.

³⁷ Schlesinger, C. S. & Kinzer, S., Op. citácia, s. 27.

³⁸ Grieb, J. K., Op. citácia, s. 249 – 263.

V rovnakom čase Ubico stráca podporu aj zo strany USA. Nedôvera USA bola enormnou, pretože už počas vyvlastňovania pôdy a konfiškácií súkromného majetku nemeckým elitám prichádzajú do Guatemaly agenti „Federal Bureau of Investigation“, ďalej už len FBI, ktorí majú nad prebiehajúcimi udalosťami v Guatemale dozornú funkciu. USA v blízkosti hlavného mesta Guatemaly zakladajú vojenskú leteckú základňu, ktorá má monitorovať situáciu nad Panamským prielivom a predovšetkým Guatemalou.³⁹

Po proteste konajúcom sa v hlavnom meste Guatemaly 311 právnikov, doktorov, malých podnikateľov a ostatných vplyvných občanov, ktorí spoločne tvorili guatemalskú elitu, spisuje petíciu pod názvom „Petícia 311“, v ktorej títo občania vyjadrujú plnú solidaritu s protestujúcimi a ich legitímnymi ašpiráciami. 1. júla 1944 sa Ubico definitívne vzdáva prezidentského úradu a moc v krajine odovzdáva do rúk jednému zo svojich vojenských veliteľov generálovi Juanovi Federicovi Poncemu Vaidesovi. Ubica „Petícia 311“ šokovala, pretože medzi signatármi figurovali jeho blízki priatelia a prominentní občania Guatemaly, ktorí spolu s Ubicom po dlhý čas profitovali zo spoločných ekonomických záujmov.⁴⁰

Ponce napriek predchádzajúcim udalostiam prehliadal realitu okolo seba a predpokladal, že protestujúci občania mali len jednoducho dosť Ubica a že títo protestujúci hľadajú novú pevnú ruku. Ponce síce vo veľkej miere vyhovel požiadavkám protestujúcich, avšak na pozadí jeho „dobročinného“ konania upevnil svoju vojenskú moc v Guatemale.

To, že Ponce neostal nič dlžný praktikám svojho predchodcu naznačujú aj nasledujúce udalosti. Alejandro Cordova, majiteľ najpopulárnejšieho denníku v Guatemale, s názvom „El Imparcial“ (Nezaujatosť), ktorý bol tiež členom Národného zhromaždenia konfrontuje Ponceho vládu prostredníctvom anti-vládnych článkov vo svojom periodiku. Odpoveďou Ponceho režimu je jeho zavraždenie, čo značne prehĺbilo krízu v rámci guatemalskej spoločnosti.⁴¹

³⁹ Schlesinger, C. S. & Kinzer, S., Op. citácia, s. 26 – 27.

⁴⁰ Handy, J., Op. citácia, s. 21 – 47.

⁴¹ Schlesinger, C. S. & Kinzer, S., Op. citácia, s. 29.

Situácia sa v Guatemale stáva neudržateľnou a východisko z tejto krízovej situácie mohli poskytnúť len prvé demokratické voľby a kompletná transformácia guatemalskej spoločnosti na základe demokratických a právnych princípov. Spomenuté udalosti viedli ku vytvoreniu revolučnej klímy, ktorá sa začala rozliehať po celej Guatemale. Narastajúci vplyv formujúcej sa občianskej spoločnosti a nespokojnosti občanov Guatemaly na seba nenechali dlho čakať a revolúcia zapustila svoje korene...

2 Revolučné obdobie

“Sme socialisti, pretože žijeme v dvadsiatom storočí.”⁴² Juan José Arévalo

Bermejo

„Ježiš Kristus bol socialista!”⁴³

Najkľúčovejšie obdobie v dejinách Guatemaly predstavuje tzv., Októbrová revolúcia, ktorá trvala od roku 1944 do roku 1954. Októbrová revolúcia ponúkla Guatemale bezprostrednú a prvú skúsenosť s demokraciou, obzvlášť s prvými demokratickými a slobodnými voľbami. Táto bezprostredná demokratická skúsenosť sa však v Guatemale nestala permanentnou, ale len dočasnou. Októbrová revolúcia vyniesla na výsledie demokratické princípy avšak paradoxne, čím viac boli tieto demokratické princípy uplatňovanými, čím väčšia bola pomyselná sila demokracie, tým viac to prebudilo odporcov demokracie, ktorými boli v prípade Guatemaly paradoxne – USA.

Zlomovým mesiacom sa pre Guatemalčanov stáva september roku 1944. Ponce na prekvapenie všetkých ohlasuje prvé demokratické a slobodné prezidentské voľby v histórii Guatemaly – vzápätí taktiež ohlasuje svoju kandidatúru na post prezidenta. Opozícia voči Ponceho režimu – v tej dobe predstavujúca drvivú väčšinu obyvateľov Guatemaly – hľadá Poncemu vhodného protikandidáta do blížiacich sa prezidentských volieb, ktorý by nebol nijako poznačený politickou minulosťou. Vtedajšia opozícia je tvorená predovšetkým z radov učiteľov, študentov a strednej triedy, ktorí sa následne stali hybnou silou Októbrovej revolúcie. Ideálnym opozičným kandidátom na post prezidenta Guatemaly sa stáva vysokoškolský profesor žijúci v argentínskom exile – Juan José Arévalo Bermejo.⁴⁴

2.1 Juan José Arévalo Bermejo

Juan José Arévalo Bermejo sa narodil 10. septembra v roku 1904 v Guatemale. Arévalov otec bol farmárom a jeho matka učiteľkou argentínskeho

⁴² Grandin, G., Op. citácia, s. 10.

⁴³ Grandin, G., Op. citácia, s. 40. – Odkaz vládných predstaviteľov Belize guatemalskej katolíckej cirkvi, aby vyjadrila podporu Arévalovej vláde.

⁴⁴ Handy, J., Op. citácia, s. 23 – 24.

pôvodu. Arévalo bol vychovávaný v duchu katolíckej viery a bol excelentným študentom. Navštevoval najlepšie guatemalské školy, čo mu následne umožnilo cestovať a študovať v zahraničí – konkrétne v Holandsku, Belgicku, Španielsku a Francúzsku. Po ukončení, týchto zahraničných študijných pobytov sa Arévalo vracia naspäť do Guatemaly, kde následne dostáva grant od vtedajšej vlády, aby mohol pokračovať vo svojom ďalšom štúdiu. Arévalo odchádza do Argentíny, kde v roku 1934 získava doktorský titul a neskôr aj profesúru.⁴⁵

Arévalo počas Ubicovej vlády žije v Argentíne až do jeho nečakaného návratu naspäť do Guatemaly ku ktorému dochádza 2. septembra 1944, kedy ho opoziční lídri vybrali ako Ponceho protikandidáta v prvých demokratických a slobodných prezidentských voľbách. Ponceho podporovatelia s plánovaným návratom Arévala naspäť do Guatemaly začínajú plánovať masívnu anti-kampaň, ktorá by ho zdiskreditovala. Ponceho podporovatelia tvrdili, že počas svojho pobytu v Argentíne stratil kontakt s Guatemalou, stratil právo na guatemalské občianstvo a hlavne, že je prívržencom nacistických a komunistických myšlienok.⁴⁶

Niekoľko mesiacov pred samotným návratom Arévala naspäť do Guatemaly sa odohrala jedna kľúčová udalosť – major Francisco Javier Arana a kapitán Árbenz v susednom Salvadore naplánovali zvrhnutie Ponceho režimu. Arana a Árbenz spolu so svojimi spolubojovníkmi zabili vojenských veliteľov v oblasti Fort Matamoros a zbrane, ktoré ukoristili z vojenskej základne nachádzajúcej sa v tejto oblasti, začali distribuovať po celej Guatemale, a to prevažne študentom, ktorí predstavovali najaktívnejšiu a najnebojácnejšiu časť novovznikajúceho revolučného hnutia.⁴⁷

Relevantnou otázkou však je, prečo Arana a Árbenz naplánovali zvrhnutie Ponceho režimu pred prvými demokratickými a slobodnými prezidentskými voľbami? Arana a Árbenz boli vysokými predstaviteľmi guatemalskej armády a s Poncem boli v denno-dennom kontakte. Čo však explicitne nevyplýva z historických udalostí a súvislosti je to, že Ponceho prehlásenie o prvých

⁴⁵ Odtajnený dokument CIA - HGG-A-586. 1953, s. 4 – 5.

⁴⁶ Schlesinger, C. S. & Kinzer, S., Op. citácia, s. 30.

⁴⁷ Blasier, C., *The Hovering Giant: U.S. Responses to Revolutionary Change in Latin America: 1910 – 1985*. 1985, s. 29., tiež Schlesinger, C. S. & Kinzer, S., Op. citácia, s. 31.

demokratických a slobodných prezidentských voľbách bolo len akousi zásterkou, ktorá slúžila k dočasnému umlčaniu revolucionárov. Ponce chcel dať totižto Arévala zavraždiť a v plánovaných prezidentských voľbách by tak nemal žiadneho relevantného protikandidáta, čo i len s elementárnou šancou na víťazstvo. Arana a Árbenz sa túto tajnú informáciu dozvedeli a chceli predísť prípadnému zavraždeniu Arévala uskutočnením štátneho prevratu a zvrhnutím Ponceho režimu.

Revolučné hnutie dosiahlo svoj najväčší úspech 22. októbra 1944, kedy dochádza k víťazstvu revolucionárov, zvrhnutiu Ponceho režimu a následnému nastoleniu dočasnej vojenskej junty pod vedením hrdinov revolučného odboja – Aranua a Árbenza spolu s prominentným obchodníkom a neskorším ministrom zahraničných záležitostí v Árbenzovej vláde – Jorgem Toriellom Garridom. Tento „vojenský triumvirát“ ohlasuje definitívne prvé demokratické a slobodné prezidentské voľby a kandidátom dočasnej vojenskej junty sa stáva Arévalo. Úmysly Aranua a Árbenza po prezidentských voľbách však demokratickými neboli ani zďaleka, obaja si totižto mysleli, že po zvolení Arévala za prvého demokratického prezidenta Guatemaly ho budú môcť dokonale ovládať a stane sa pomyselnou bábkou v ich rukách.⁴⁸

Arévalo počas svojej prezidentskej kampane neustále vyzdvihoval cnosti demokracie a sociálnej spravodlivosti. Arévalove politické myslenie by sme vo všeobecnosti mohli označiť ako moderné a liberálne avšak vybudované na základoch socializmu. Arévalo sa však dištancoval od radikálnych ideológií, akou bol pre neho napr., komunizmus⁴⁹:

„Komunizmus je v rozpore s ľudskou prirodzenosťou, zároveň je v rozpore so psychológiou individua, ktorá sa skladá z veľkých a malých potrieb, vznešených a nečestných túžob, ľahkovážnosti a hrdinstva. (...) Tu sa ukazuje prevaha demokracie, ktorá sa nesnaží zničiť nič, čo človek vykonal. (Demokracia) sa len skromne snaží uhladiť vzniknuté nerovnosti.“⁵⁰

⁴⁸ Schlesinger, C. S. & Kinzer, S., Op. citácia, s. 31.

⁴⁹ Arévalove chápanie komunizmu je bližšie vysvetlené v podkapitole 2.1.2, s názvom „Spirituálny socializmus“.

⁵⁰ Inman, G. S., A New Day in Guatemala. 1951, s. 38.

Sumarizáciu kľúčových udalostí v Guatemale medzi 20. októbrom 1953 a 15. marcom 1954 zmapoval Mario Rosenthal, kedy podľa neho dochádza k radikálnej transformácii pôvodného autoritatívneho systému na nový demokratický systém:

„Nová vláda zrušila zákony, nepriateľov poslala do exilu a vyčistila Guatemalu. (...) Nenávidená tajná (Ubicova) polícia bola rozpustená a nahradená občianskou gardou. (...) V období medzi 20. októbrom 1944 a 15. marcom 1945, stačilo málo dní na to, aby vznikol nový (demokratický) systém, v porovnaní s rokmi, ktoré museli byť vynaložené na vybudovanie starého (autoritatívneho) systému.“⁵¹

Tvorcovia novej guatemalskej ústavy sa prevažne inšpirovali ústavou „revolučného“ Mexika a „republikánskeho“ Španielska. Rozdelenie moci v štáte bolo „tradičným“, tj., na exekutívnu, legislatívnu a súdnu moc. Okrem garancie základných ľudských práv a slobôd bol v novej guatemalskej ústave dominantný tzv., Jeffersonov princíp ľudovej suverenity. Konzekvence vyplývajúce z novej ústavy transformovali Guatemalu na nepoznanie – dochádza ku zrovnoprávneniu žien a mužov pred zákonom a rasová diskriminácia je považovaná za trestný čin. Predovšetkým však nová guatemalská ústava udeľovala právomoc vláde – v určitých špecifických a konkrétnych prípadoch – vyvlastniť určitú časť súkromného majetku. Táto právomoc guatemalskej vlády sa vzťahovala najmä na veľké zahraničné spoločnosti pôsobiace v Guatemale, akou bola napr., UFCO.⁵²

Potrebnú kredibilitu novej guatemalskej ústave dodáva inauguračný prejav prezidenta Arévala:

„V minulosti bolo (v Guatemale) nedostatočné pochopenie pre pracujúci ľud a aj ten najtichší výkrik spravodlivosti bol uvrhnutý do zabudnutia a potrestaný. (...) Teraz však spoločne započneme epochu pre pochopenie ľudu pracujúceho na poliach, v obchodoch, v armáde a rôznych malých podnikoch. My, učiníme ľudí rovnoprávnymi s ľuďmi! (...) Vložíme do systému spravodlivosť a ľudskosť, pretože systém, ktorý je založený na nespravodlivosti a ponížení neslúži k ničomu. Budeme

⁵¹ Rosenthal, M., Guatemala: The Story of an Emergent Latin-American Democracy. 1962, s. 216.

⁵² Blasier, C., Op. citácia, s. 33 – 71.

*poskytovať občianske a právne hodnoty všetkým ľuďom, ktorí žijú v tejto Republike.*⁵³

Po nastúpení do prezidentského úradu Arévalo predstavil svoje štyri najdôležitejšie priority, ktoré chcel počas svojho šesťročného funkčného obdobia dosiahnuť – agrárnu reformu, ochranu pracujúcich, lepší vzdelávací systém a konsolidáciu politickej demokracie.

Väčšina populácie Guatemaly mala veľmi nízke životné štandardy. Najväčšími zamestnávateľmi v krajine boli zahraničné spoločnosti, s dominantným postavením UFCO, ktorá zamestnávala vyše 40 000 ľudí – priemerná mzda v UFCO, ale aj v iných zahraničných spoločnostiach sa v tomto čase pohybovala medzi piatimi až dvadsiatimi centami dolára na deň. 2% „pozemkových elít“ a zahraničných spoločností vlastnili dohromady 72% úrodnej pôdy, pričom 90% obyvateľov Guatemaly vlastnilo dohromady 15% úrodnej pôdy.⁵⁴

Plánovaná modernizácia Guatemaly nebola za takýchto podmienok uskutočniteľná a práve preto vyvolali Arévalove reformy obrovskú nevôľu najmä medzi majiteľmi zahraničných spoločností a „pozemkovými elitami“. Arévalo svoje nastávajúce kroky, týkajúce sa agrárnej reformy obhajoval tým, že *„v Guatemale neexistuje žiadny agrárny problém. Ide skôr o to, že vidiečania sú pod hrozbou použitia psychického a fyzického nátlaku nútení pracovať na pôde patriacej veľkým zahraničným spoločnostiam.*⁵⁵

V októbri roku 1946 Národné zhromaždenie schválilo a uviedlo v platnosť zákon, týkajúci sa predovšetkým ochrany pracujúcich a rôznych sociálnych garancií, ktorý sa následne stáva zdrojom konfliktu medzi pracujúcimi, zamestnávateľmi a vládou. Tento zákon garantoval pracujúcim právo na bezpečné podmienky pri práci, finančnú kompenzáciu za prípadnú práce neschopnosť, základné vzdelanie a zdravotnú starostlivosť.⁵⁶

⁵³ Schlesinger, C. S. & Kinzer, S., Op. citácia, s. 34.

⁵⁴ Rosenthal, M., Op. citácia, s. 219.

⁵⁵ Schlesinger, C. S. & Kinzer, S., Op. citácia, s. 41.

⁵⁶ Blasier, C., Op. citácia, s. 33 – 71.

Oveľa väčšiu rezonanciu však v roku 1947 vyvolal nový zákonník práce predovšetkým však jeho dôsledky, ktoré postihli najmä zahraničné spoločnosti pôsobiace v Guatemale. Klúčovou zmenou, ktorú priniesol nový zákonník práce bolo, že guatemalská vláda už nemusí automaticky podporovať veľké zahraničné spoločnosti a zamestnanci môžu slobodne zakladať odborové únie.⁵⁷ Najväčšiu pozornosť zo strany USA vzbudil, práve spomenutý zákonník práce. Podporovatelia minulého režimu upovedomili FBI, že legalizácia slobodného zakladania odborových únií je bezprostredne podmienená komunistickým vplyvom, ktorý mal podľa nich pôvod práve v Arévalovej vláde.⁵⁸

Arévalo počas svojho šesťročného funkčného obdobia čelil desiatkam pokusov o štátny prevrat a bol permanentne konfrontovaný podporovateľmi minulého režimu. Po prvom roku v prezidentskom úrade, Arévalo vystúpil s prejavom v ktorom objasňoval a zároveň obhajoval svoju politickú pozíciu:

„Počuli ste obvinenia našich spoločných nepriateľov, počuli a videli ste, tú nešťastnú kampaň Vašich a mojich nepriateľov. Vy viete, že pre týchto „tradičných“ politikov je prezident Guatemaly komunistom, pretože miluje svoj ľud, pretože trpí so svojím ľudom, pretože je s chudobnými, pretože podporuje robotnícku triedu, pretože sa odmieta podieľať na nezákonných praktikách (cudzích) vladárov a pretože odmieta uzavierať dohody s tými, ktorí by chceli uškodiť jeho pôsobeniu vo verejnej funkcii. Viete, že hovoria, že Národné zhromaždenie je komunistickým, pretože schvaľuje zákony, ktoré sú pre dobro a blaho všetkých.“⁵⁹

V polovici Arévalovho funkčného obdobia začali v Guatemale narastať nepokoje, ktoré sú spojené so začatím štrajkov zamestnancov proti praktikám zahraničných spoločností zväčša však UFCO. V roku 1948 vyhlasuje Arévalo v Guatemale výnimočný stav, ktorého príčinou bolo nájdenie zbraní v železničných vagónoch UFCO a neoverené správy o pripravovanom štátnom prevrate z Mexika.⁶⁰

⁵⁷ Blasier, C., Op. citácia, s. 33 – 71.

⁵⁸ Ambrose, E. S., *Ike's Spies. Eisenhower and Espionage Establishment.* 1981, s. 219.

⁵⁹ Schlesinger, C. S. & Kinzer, S., Op. citácia, s. 42.

⁶⁰ Schlesinger, C. S. & Kinzer, S., Op. citácia, s. 42.

Väčšinu pokusov o štätny prevrat v období Arévalovej vlády mal na svedomí jeden z hrdinov Októbrovej revolúcie Arana, ktorý svojimi priamymi väzbami na armádu a svojim vplyvným postavením, disponoval všetkým potrebným k uskutočneniu štätneho prevratu. Arévalo sa vyjadril veľmi jasne a konkrétne o tom, kto stojí za väčšinou pokusov o štätny prevrat počas jeho funkčného obdobia, keď hovorí, že „*v Guatemale sú dvaja prezidenti, ale len jeden z nich má v rukách samopal, ktorým sa vždycky vyhráža ostatným.*“⁶¹

Všetci tí, ktorí boli proti reformne orientovanej politike Arévala sa pridali na stranu Aranu. Arana si prostredníctvom neustálych pokusov o štätny prevrat vybíjal frustráciu, pretože nová guatemalská ústava nedovoľovala príslušníkom armády kandidovať na post prezidenta. Tento nový dodatok ústavy Aranovi vždycky pripomínalo najmä Národné zhromaždenie a Arana zas vždycky pripomínal Národnému zhromaždeniu, že zmobilizuje armádu a Národné zhromaždenie rozpustí.⁶²

Na pozadí, týchto udalostí dochádza k eskalácii konfliktu medzi pravitou a ľavicou. S blížiacim sa koncom Arévalovho funkčného obdobia sa začínajú objavovať potenciálni kandidáti na post prezidenta Guatemaly. Kandidátom pomyselnej pravice, ktorá bola spájaná s minulým Ubicovým režimom sa stáva Arana. Kandidátom pomyselnej ľavice sa stáva Árbenz, ktorý bol zástancom reformne orientovanej politiky Arévala.

Spomenutí kandidáti na post prezidenta Guatemaly napriek vzájomnej kooperácii počas revolučného ťaženia proti Ponceho režimu nemali k sebe veľmi blízko. Budúce prezidentské volby boli sprevádzané strachom, pretože väčšina obyvateľov Guatemaly si myslela a predpokladala, že Arana sa opäť pokúsi o štätny prevrat deň alebo dva pred oficiálnym začatím prezidentských volieb a zabezpečí si tak nelegálnu a nelegitímnu cestu na post prezidenta.

18. júla 1949 sa však Arana vydáva na inšpekčnú návštevu mesta Amatitlan, ktoré sa nachádza neďaleko hlavného mesta Guatemaly. Po tejto inšpekčnej návšteve sa Arana vracia naspäť do hlavného mesta avšak v polovici

⁶¹ Rosenthal, M., Op. citácia, s. 226.

⁶² Handy, J., Op. citácia, s. 35 – 36.

tejto spiatocnej cesty, zastavili Aranu na moste za mestom Amatitlan ozbrojeni muži, na čo následne Arana vytasil svoju zbraň a medzi zúčastnenými sa strhla prestrelka počas, ktorej Arana zomiera.⁶³

Nad touto „náhodnou“ vraždou visí dodnes priveľa otáznikov. Niektorí autori tvrdia, že túto vraždu nariadil sám Árbenz, ktorý si podľa nich chcel uľahčiť cestu na post prezidenta Guatemaly a dokonca bol pri nej aj prítomný, a to tak, že sa nachádzal na susednom kopci a pomocou ďalekohľadu dohliadal na „hladký“ priebeh tejto vraždy. Konzekvenciou tejto vraždy boli ozbrojené povstania lojálnych Aranových stúpcov, ktoré sa Arévalo následne snaží potlačiť formou distribúcie zbraní najväčším odborovým úniám v krajine. Po odstránení Aranu, Árbenz v nadchádzajúcich prezidentských voľbách nemá žiadneho potenciálneho protikandidáta, ktorý by ho mohol reálne ohroziť. Na základe vyššie zmienených udalostí je zrejmé, že druhým demokraticky zvoleným prezidentom Guatemaly bude s najväčšou pravdepodobnosťou Árbenz, aj keď za podivuhodných okolností.

2.2 „Spirituálny socializmus“

Arévalova progresívna politická doktrína s názvom „spirituálny socializmus“ vychádzala primárne z humanistických princípov uplatňovaných v politickom jednaní. Pôvod „spirituálneho socializmu“ nájdeme skôr v kresťansko-demokratickej než v socialistickej tradícii a podľa samotného Arévala sa „spirituálny socializmus“ zásadne dištancoval od marxizmu.

V kontexte dištancovania sa od marxizmu Arévalo učinil zaujímavú dištinkciu medzi termínom „K-ommunism“ a termínom „C-ommunism“. ⁶⁴ „C-ommunism“ bol podľa Arévala reprezentovaný predovšetkým komunistickou stranou Sovietskeho zväzu, ktorej ideológia bola založená na marxisticko-leninskom učení, kdežto „K-ommunism“ je podľa Arévala demokratickou ideológiou, ktorej primárnym cieľom je chrániť záujmy robotníckej triedy a vykorisťovaných ľudí na celom svete. Táto demokratická ideológia okrem iného zdôrazňuje princípy nacionalizmu a národnej suverenity a pre Arévala predstavuje

⁶³ Schlesinger, C. S. & Kinzer, S., Op. citácia, s. 27.

⁶⁴ V tejto časti práce sú zámerne ponechané „pôvodné“ anglické pomenovania.

určitú formu rebélie voči hegemonii USA, ktorá sa primárne vzťahuje na oblasť Západnej Hemisféry.⁶⁵

Rovnocenným synonymom „spirituálneho socializmu“ sa stáva „Arévalizmus“, ktorý podľa samotného Arévala môžeme definovať ako *„(Arévalizmus) je politický konglomerát, ktorý ma svoju vlastnú filozofiu. My, nemáme len obyčajný vládny program na nadchádzajúce tri alebo štyri prezidentské obdobia, my máme svoju vlastnú sociálnu a politickú teóriu, ktorú voláme „spirituálny socializmus“. „Spirituálny socializmus“ predstavuje skutočné novum v rámci politických doktrín našej Ameriky, ktorá až doposiaľ bola v objatí konzervativizmu, liberalizmu a marxizmu.“*⁶⁶

Jedným z hlavných cieľov „spirituálneho socializmu“ bolo dosiahnuť psychologickú slobodu individua. Arévalovým cieľom je teda docielenie psychologickú a morálnej integrity celej guatemalskej spoločnosti, ktorá by následne oslobodila všetkých Guatemalčanov od svojej vlastnej minulosti, a to je možné len v atmosfére úplnej politickej slobody. Samotná „spiritualita“ a liberálne-progresívny kontext tejto Arévalovej doktríny otvoril v Guatemale otázku politických a občianskych slobôd.⁶⁷

„Naša revolúcia nie je vysvetľovaná hladom más, ale ich túžbou po dôstojnosti. Náš socializmus nemá za cieľ dôvtipné rozdelenie ekonomického bohatstva, aby ekonomicky zrovnoprávnil ľud, ktorý je ekonomicky odlišným. Náš socializmus má za cieľ, oslobodiť ľud psychologicky a spirituálne. Naším cieľom je poskytnúť každému občanovi nielen právo voliť, ale predovšetkým fundamentálne právo žiť v mieri so svojim vlastným svedomím, rodinou, majetkom a osudom. Preto nazývame tento povojnový socializmus spirituálnym, pretože vo svete a dnes v Guatemale, dochádza k zásadnej zmene ľudských hodnôt. Materialistický koncept sa stal nástrojom totalitných síl. Komunizmus, fašizmus a nacizmus sú tiež

⁶⁵ Ugalde-Valdés, L. J., *Intervening in Revolution: The US Exercise of Power in Guatemala, 1954*. 1999, s. 133 – 144.

⁶⁶ Ugalde-Valdés, L. J., *Op. citácia*, s. 135.

⁶⁷ Ugalde-Valdés, L. J., *Op. citácia*, s. 133 – 144.

*socialistickými, ale je to socializmus, ktorý dáva ľavou rukou potravu, zatiaľ čo pravou, znehodnocuje morálne a občianske hodnoty ľudstva.*⁶⁸

Nemenej dôležitým cieľom „spirituálneho socializmu“ bolo sofistikovaným spôsobom vyriešiť problém polofeudálneho systému a nerozvinutého kapitalizmu, s dôrazom na ochranu individua. Každému občanovi Guatemaly bolo garantované právo slobodne si zvoliť spôsob svojho vlastného bytia na spirituálnej, ale aj materiálnej úrovni.⁶⁹ Arévalovov vysnívanou Guatemalou by bola teda krajina, ktorá by relativizovala triedne rozdiely prostredníctvom docielenia psychologickú a morálnej integrity občanov, čo by viedlo ku vytvoreniu republiky skladajúcej sa zo slobodných a rovných občanov.

Okrem iného Arévalo zdôraznil, že *„buržoázia pochopila, že je nemožným dosiahnuť šťastie všetkých ľudí na svete, ak títo ľudia ostávajú v podmienkach psychologickú, sociálnej a ekonomickej podradenosti, ktorú zosobňuje feudalizmus.“* Na základe toho Arévalo dodáva, *„že si neželá návrat k dvom storočiam liberálneho egoizmu, ale, že si praje, aby sa individuum ponorilo do kolektívneho bytia.“*⁷⁰

2.3 Jacobo Árbenz Guzmán

Árbenz bol nepochybne zaujímavou postavou v dejinách Guatemaly. Narodil sa v druhom najväčšom meste Guatemaly – Quetzaltenangu – v roku 1913. Árbenzova mama bola Guatemalčankou, zatiaľ čo jeho otec bol Švajčiarom, ktorý do Guatemaly emigroval v roku 1901.⁷¹ Na základe týchto skutočností vzniká Árbenzova familiárna prezývka „Švajčiar“. Árbenz študoval na vojenskej akadémii v Guatemale a zapísal sa do histórie tejto inštitúcie ako jeden z jej najlepších študentov.

Zlom v Árbenzovom živote nastáva v roku 1939, kedy spoznáva svoju budúcu manželku Mariu Cristinu Vilanovu Castro – dcéru bohatého majiteľa kávových

⁶⁸ Inman, G. S., Op. citácia, s. 13.

⁶⁹ Ugalde-Valdés, L. J., Op. citácia, s. 133 – 144.

⁷⁰ Ugalde-Valdés, L. J., Op. citácia, s. 138.

⁷¹ Schlesinger, C. S. & Kinzer, S., Op. citácia, s. 50.

plantáží v Salvadore. Je nutné poznamenať, že Castro nikdy neakceptovala svoj spoločenský status a mala silné sociálne cítenie, ktoré neskôr zásadným spôsobom ovplyvní Árbenzovú politickú orientáciu. Ešte pred samotným stretnutím a zoznámením sa s Árbenzom, Castro sa najskôr v Mexiku a potom v Guatemale zoznámila s ideami socializmu a komunizmu.⁷²

Počas prezidentskej kampane v roku 1950 sa stal Árbenz zosobnením pokračujúcej transformácie Guatemaly. Árbenz mal pri nadchádzajúcich prezidentských voľbách výhodu početnej potenciálnej volebnej základne, ktorú mu poskytovala „Arévalova“ politická strana *Partido Acción Revolucionaria* (Revolucionárska akčná strana), ďalej už len PAR. Arévalo zastával počas prebiehajúcej prezidentskej kampane neutrálny postoj avšak neskôr sa vyjadril, že jeho srdce je s Árbenzom ako jedným z nositeľov hodnôt Októbrovej revolúcie.⁷³

Árbenzovým protikandidátom v nadchádzajúcich prezidentských voľbách sa stáva generál Miguel Ydigoras Fuentes, ktorý bol blízkym priateľom Ubica avšak v Guatemale mal negatívny imidž. Naopak Árbenz sa tešil v Guatemale neuveriteľnej obľube, niektorým svojim výzorom, prejavom a charizmou pripomínal amerického herca Alana Ladda. 13. novembra 1950 sa konali druhé demokratické a slobodné prezidentské voľby v Guatemale, ktoré jasným spôsobom vyhráva Árbenz so ziskom 65% voličských hlasov, čo v praxi znamenalo podporu vyše 400 000 Guatemalčanov.⁷⁴

Arévalo na inaugurácii nového prezidenta Guatemaly Árbenza zhrnul svoje prezidentovanie a odovzdal úrad novému guatemalskému prezidentovi so slovami:

„Dňa, 15. marca 1945, keď som nastúpil do prezidentského úradu, rozhorel sa vo mne idealistický plameň. Neprestal som veriť v esenciálnu ušľachtilosť ľudstva a v silu politických doktrín, ktoré ma inšpirovali a vzbudili vo mne obrovskú túžbu pomáhať ľuďom vytvárať ich vlastné šťastie. Verím, že šesť rokov vlády na čele latinskoamerického národa bola dostatočne dlhá doba na to, aby uspokojila rôznorodé túžby guatemalského ľudu a vytvorila sociálne štruktúry,

⁷² Schlesinger, C. S. & Kinzer, S., Op. citácia, s. 50 – 51.

⁷³ Schneider, R., Communism in Guatemala, 1944 – 1954. 1959, s. 31.

⁷⁴ Schneider, R., Op. citácia, s. 186.

ktoré boli popierané feudálnymi vládami. (...) Rovnako som stále veril, že Guatemalská republika by mohla fungovať aj bez odovzdania svojho mandátu vonkajším silám.

Veril som a stále verím, že národ nemôže byť slobodným, pokiaľ nie je slobodný každý z jeho občanov. Aby sme toho dosiahli v Guatemale, museli sme bojovať proti neobvyklému ekonomickému a sociálnemu systému krajiny, v ktorej bola kultúra, politika a ekonomika v rukách tri sto rodín alebo dedičov koloniálneho obdobia. (...) Rooseveltovi „spolu-vlastenci“ sa vzbúrili proti odvahe stredoamerického prezidenta, ktorý poskytol svojim spoluobčanom legálnu rovnosť a zrovnoprávnil ich so ctihodnými rodinami zahraničných exportérov v Guatemale.

Idealistický a nebojácny učiteľ sa v úrade prezidenta Guatemaly presvedčil, o pomínutelnosti a krehkosti, týchto brilantných medzinárodných doktrín demokracie a slobody. (...) Bolo to najmä vtedy, keď som v smútku a bolesti pocítil nátlak tej anonymnej sily, ktorá vládne bez zákonov alebo morálky, medzinárodných vzťahov a vzťahov medzi ľuďmi. (...) Vojna, ktorá začala v roku 1939 skončila, ale v ideologickom dialógu medzi dvoma svetmi, Roosevelt prehral vojnu. Skutočným víťazom bol Hitler. (...) Malé karikatúry Hitlera vyrástli a množili sa po celej Európe, ale aj tu v našej Amerike. Môj osobný názor je, že súčasný svet je motivovaný a riadený myšlienkami, ktoré slúžili ako pomyselný základ Hitlerovho narastajúceho vplyvu.⁷⁵

Inauguračný prejav novozvoleného prezidenta Árbenza v kontexte budúceho smerovania Guatemaly znel nasledovne:

„Naša vláda vykročí smerom vpred k hospodárskemu rozvoju Guatemaly a predstavuje tri základné ciele: premeniť našu krajinu zo závislého národa s polokoloniálnou ekonomikou na nezávislú krajinu a transformovať Guatemalu na moderný kapitalistický štát prostredníctvom spôsobu, ktorý zvýši životnú úroveň, čo najväčšieho množstva ľudí. (...) Naša hospodárska politika musí byť postavená na rozvíjaní guatemalského kapitálu. (...) Zahraničný kapitál bude vždy vítaným, pokiaľ sa prispôsobí miestnym podmienkam a zostane podriadený guatemalským

⁷⁵ Rosenthal, M., Op. citácia, s. 235 – 236.

zákonom. (...) Agrárna reforma je neodmysliteľnou (tretou) časťou nášho programu prostredníctvom, ktorej sa zbavíme „nelegitímneho“ vlastníctva obrovského množstva neobrábanej pôdy, domácich a zahraničných spoločností a začneme ju kultivovať.“⁷⁶

Už prvé reformné kroky novozvoleného prezidenta Árbenza začali spôsobovať USA nemalé ťažkosti. Árbenz začína s rekonštrukciou starého prístavu, ktorý by slúžil ako potenciálna „konkurencia“ voči prístavu Puerto Barrios, ktorý vlastnila UFCO. Okrem iného Árbenz začína s výstavbou alternatívnej železničnej trate vedúcej k Atlantiku – vtedajšiu a jedinou železničnú trať v krajine vlastnila subdodávateľská spoločnosť UFCO – a tiež začína s výstavbou hydroelektrárne, ktorá mala „naštrbiť“ monopolné postavenie amerických elektrických spoločností.⁷⁷

Árbenzovým najväčším politickým, ekonomickým, ale aj osobným cieľom, ktorý zdôraznil už vo svojom inauguračnom prejave bola agrárna reforma. Árbenzove rozhodnutie započat agrárnu reformu bolo determinované ekonomickou situáciou v Guatemale. Samotný proces vyvlastňovania neobrábanej pôdy nebol podľa zástancov agrárnej reformy ničím iným než prostriedkom k dosiahnutiu ekonomického rastu a oživeniu guatemalskej ekonomiky.

Veľkú zásluhu na pripravovanej agrárnej reforme, resp., agrárneho reformného zákona mali obaja najvýraznejší komunistickí lídri – José Manuel Fortuny a Víctor Manuel Gutiérrez. Napriek nevôli veľkých pozemkových vlastníkov a zahraničných spoločností pôsobiacich v Guatemale dochádza 17. júna 1952 ku schváleniu agrárneho reformného zákona v Národnom zhromaždení pod označením, Dekrét 900. Tento agrárny reformný zákon bol v súčinnosti s guatemalskou ústavou schválenou za čias bývalého prezidenta Arévala.⁷⁸

Predmetom, tohto agrárneho reformného zákona predovšetkým bolo vyvlastnenie neobrábanej pôdy veľkým vlastníkom, domácim aj zahraničným a redistribúcia pôdy, ktorá bola vyvlastnená nemeckým elitám za vlády Ubica. Za

⁷⁶ Schlesinger, C. S. & Kinzer, S., Op. citácia, s. 52.

⁷⁷ Schlesinger, C. S. & Kinzer, S., Op. citácia, s. 53.

⁷⁸ Handy, J., Op. citácia, s. 86 – 87.

obdobie prvých 18 mesiacov platnosti a účinnosti, tohto agrárneho reformného zákona z neho profitoval každý šiesty obyvateľ Guatemaly spôsobom, že mu bola pridelená časť z vyvlastnenej pôdy.⁷⁹

Na základe, tohto agrárneho reformného zákona dochádza k vyvlastneniu dvoch tretín celkovej pôdy⁸⁰, ktorá je vo vlastníctve UFCO v hodnote 1 185 000 dolárov, čo bola cena vyčíslená samotnou spoločnosťou na základe daňových dokumentov, ktoré slúžili na vyčíslenie výšky daní. Každému vlastníkovi pôdy, ktorému bola pôda v rámci agrárneho reformného zákona vyvlastnená bola poskytnutá finančná kompenzácia zodpovedajúca hodnote pôdy uvádzanej v týchto daňových dokumentoch. Požadovaná finančná kompenzácia UFCO však bola podstatne vyššia než legálne a legitímne priznaných 627 572 dolárov. UFCO požadovala od Árbenzovej vlády finančnú kompenzáciu vo výške 15 854 000 dolárov.⁸¹

Okrem reformne orientovanej politiky Árbenza sa stáva podstatným problémom výška poskytnutej finančnej kompenzácie guatemalskou vládou UFCO, ktorá nekorešpondovala s predstavami zainteresovaných osôb, resp., akcionárov v Eisenhowerovej administrácii, ani samotných vlastníkov UFCO. Ďalším a podľa nás podstatnejším problémom než výška jednorazovej finančnej kompenzácie poskytnutou guatemalskou vládou je ohrozenie strednodobých a dlhodobých ekonomických záujmov USA v Guatemale, jednak samotným agrárnym reformným zákonom a jednak už spomenutou reformne orientovanou politikou prezidenta Árbenza. Nemenej dôležitým problémom, ktorý spôsoboval ťažkosti USA bola prípadné oslabenie postavenia UFCO v rámci regiónu, keďže UFCO pôsobila aj v susedných krajinách zdieľajúcich spoločnú hranicu s Guatemalou.

⁷⁹ Yashar, J. D., Op. citácia, s. 133.

⁸⁰ V rámci agrárneho reformného zákona dochádzalo ku vyvlastňovaniu výhradne neobrábanej pôdy.

⁸¹ Ugalde-Valdés, L. J., Op. citácia, s. 159 – 160.

3 Komunizmus v Guatemale?

„Komunizmus je ako strychnín – nápomocný v malých dávkach, ale veľmi nebezpečný vo vysokých dávkach.“⁸² Juan Domingo Perón

Historicky prvá komunistická strana v dejinách Guatemaly bola založená v roku 1922 a zničená o desať rokov neskôr Ubicom. O tejto komunistickej strane a jej fungovaní sa však nezachovali skoro žiadne poznatky. Čo však vieme je to, že táto komunistická strana Guatemaly mala zásadný vplyv na sformovanie komunistickej strany v Hondurase.⁸³

Zaujímavosťou je, že Agustin Farabundo Marti zakladá v roku 1925 v hlavnom meste Guatemaly – Stredoamerickú socialistickú stranu. Inou zaujímavosťou z tohto obdobia je, že v roku 1929 dochádza k Prvej konferencii latinskoamerických komunistických strán v Buenos Aires a na tejto konferencii sú prítomnými aj delegáti z komunistickej strany v Guatemale.⁸⁴

Guatemalská komunistická strana „Partido Guatemalteco del Trabajo“ (Strana guatemalských pracujúcich), ďalej už len PGT, bola komunistickou stranou založenou na sovietskom modeli komunistickej strany Stalinovho typu. PGT sa v Guatemale tešila pomerne veľkej obľube a jej vplyv bol v porovnaní, s inými komunistickými stranami pôsobiacimi v tom čase v Západnej Hemisfére pomerne veľký. Najvplyvnejší členovia PGT boli predovšetkým mladí intelektuáli z nižších stredných vrstiev.⁸⁵

Predchodkyňou PGT bola komunistická strana s názvom „Vanguardia Democrática“ (Demokratický predvoj), ďalej už len VD, ktorá vzniká v roku 1947 a jej lídrom sa stáva Fortuny⁸⁶ - 32 ročný bývalý študent práva a jedna z najvýraznejších postáv v dejinách Guatemaly. Dva roky po vzniku VD dochádza k prvému kongresu tejto komunistickej strany na ktorom však dochádza k premenovaniu VD na „Partido Comunista de Guatemala“ (Strana guatemalských

⁸² Schlesinger, C. S. & Kinzer, S., Op. citácia, s. 165.

⁸³ Cruz-Cerdas, R., The Communist International in Central America, 1920 – 36. 1993, s. 23.

⁸⁴ Cruz-Cerdas, R., Op. citácia, s. 68 – 98.

⁸⁵ Department of State Publication 5556., Intervention of International Communism in Guatemala. 1954, s. 35 – 89.

komunistov), ďalej už len PCG. Je nutné povedať, že Fortuny a ostatné popredné osobnosti VD a neskôr PCG, boli súčasťou aj Arévalovej politickej strany PAR. S končiacim sa funkčným obdobím prezidenta Arévala, Fortuny a ostatné popredné osobnosti PCG vystupujú z Arévalovej strany.⁸⁷

V tom čase sa však 29 ročný Gutiérrez stáva popredným lídrom novovzniknutej konfederácie odborových únií a vo svojej komunistickej strane – ktorú zakladá v rovnakom čase – „Partido Revolucionario Obrero de Guatemala“ (Strana revolučných guatemalských robotníkov) – ďalej už len PROG, razí tvrdú komunistickú líniu.⁸⁸

S nástupom Árbenza do prezidentského úradu naberá PCG na sile, čo je úzko spojené so združením najrôznejších odborových únií do jednej konfederácie, pod názvom „Confederación General de Trabajadores de Guatemala“ (Konfederácia guatemalských pracovníkov), ďalej už len CGTG, v ktorej čele je spomenutý Gutiérrez, ktorý je v tomto čase, konkrétne v januári 1952, aj generálnym tajomníkom svojej komunistickej strany PROG. Koncom januára v roku 1952, Gutiérrez navštevuje Moskvu a po svojom návrate do Guatemaly rozpúšťa PROG a spolu so svojimi straníkmi vstupuje do PCG. V decembri roku 1952, PCG zvoláva svoj druhý stranícky kongres, ktorého konzekvenciou je zmena názvu strany na PGT. Oveľa dôležitejšou konzekvenciou však bolo, že PGT sa následne stáva legálne konštituovanou a etablovanou politickou stranou v Guatemale.⁸⁹

Generálnym tajomníkom PGT sa stáva Fortuny. Zaujímavosťou je, že 7 z 11 členov úzkeho vedenia strany boli univerzitní študenti alebo učitelia a tiež, že vek v rámci úzkeho vedenia PGT bol v rozmedzí 24 – 37 rokov. Fortuny spolu s ďalšími piatimi členmi úzkeho vedenia strany navštevuje Moskvu, kedy podľa USA dochádza k inštruktáži zo strany Sovietskeho zväzu v kontexte infikovania Západnej Hemisféry „medzinárodným komunizmom“ a predovšetkým ku nadviazaniu úzkej spolupráci medzi Sovietskym zväzom a PGT.⁹⁰

⁸⁷ Department of State Publication 5556., Op. citácia, s. 35 – 89.

⁸⁸ Department of State Publication 5556., Op. citácia, s. 35 – 89.

⁸⁹ Department of State Publication 5556., Op. citácia, s. 35 – 89.

⁹⁰ Department of State Publication 5556., Op. citácia, s. 35 – 89.

Je však nutné dodať, že niektoré „oficiálne“ informácie a postoje Eisenhowerovej administrácie vzťahujúce sa ku ohrozeniu Guatemaly „medzinárodným komunizmom“ sú značne skreslenými a zveličenými. Návšteva Moskvy šiestich členov úzkeho vedenia PGT ešte neznamená, že by Sovietsky zväz riskoval prípadnú priamu alebo nepriamu konfrontáciu s USA v sfére ich vplyvu. Cieľom Sovietskeho zväzu v žiadnom prípade nebolo šírenie „medzinárodného komunizmu“ v Západnej Hemisfére. Pomyselná cena za takéto „nezmyselné“ riskovanie zo strany Sovietskeho zväzu v „atómovom“ období a predovšetkým v dominantnej sfére vplyvu USA by bola pre Sovietsky zväz privysokou – nehovoriac o ekonomickej náročnosti takejto „expedície“ a ekonomickej situácií v Sovietskom zväze v tomto období.

Aj keď sa PGT svojim spôsobom podieľala na tvorbe vrcholovej politiky v Guatemale – bola to výhradne oblasť agrárnej reformy, resp., agrárneho reformného zákona v ktorej, pravdupovediac, mala kľúčový vplyv, predovšetkým kvôli jej previazanosti s odborovými úniami po celej krajine a Gutiérrezovi, ktorý stál v čele CGTG. Ani Arévalo, ani Árbenz však do svojej vlády nikdy nevymenovali žiadneho komunistu. USA si však mysleli, že v krajine, ktorej populácia dosahovala vyše troch miliónov obyvateľov – 7 – 8 členov PGT, ktorí zastávali marginálne posty v rámci výborov Národného zhromaždenia – predstavujú komunistickú hrozbu jednak v rámci Árbenzovej vlády jednak v rámci Guatemaly. Väčšina autorov sa zhoduje na tom, že aj samotná katolícka cirkev a malí podnikatelia mali väčší vplyv a podiel na vládnej politike než samotný komunisti.

Historik Ronald Schneider sa k „infikovaniu“ Guatemaly „medzinárodným komunizmom“ vyjadruje nasledovne:

„Sovietsky zväz bol voči Guatemale veľmi opatrným a neuskutočnil by žiadnu významnú investíciu a už vôbec nie materiálnu do Árbenzovho režimu. Narastajúci vplyv komunistov ako orientačnej sily v posledných rokoch Árbenzovho vládnutia čiastočne korešpondoval s mocenským bojom po Stalinovej smrti v Sovietskom

*zväze. Sovietske vedenie nebolo naklonené žiadnemu riskovaniu v tesnej blízkosti ich úhlavného nepriateľa v období studenej vojny.*⁹¹

Pravdou však ostáva, že USA do značnej miery vystrašila okrem opodstatnenej komunistickej hrozby v podobe komunistického vplyvu v rámci odborových únií a následného zriaďovania inštitúcií, ktoré slúžili k „praktickému vykonávaniu“ agrárnej reformy a boli obsadzované komunistami, neopodstatnenej komunistickej hrozby v podobe infikovania Západnej Hemisféry „medzinárodným komunizmom“ so sídlom v Moskve, aj ďalšia opodstatnená hrozba, a to prehnaná politická, ale aj osobná orientácia Fortunyho na Sovietsky zväz.

Táto prehnaná Fortunyho orientácia na Sovietsky zväz, bola aj jednou z kľúčových prekážok jeho kandidatúry na post senátora, kedy sa hlavným motívom jeho kampane a aj jeho vnímania v otázke budúceho smerovania PGT stáva medzinárodný (sovietsky) a nie národný program.⁹² Presným opakom Fortunyho bol Gutiérrez pre ktorého bol národný záujem a národný program PGT najdôležitejším. Na základe svojej aktívnej práce a vedeniu CGTG sa teší v Guatemale veľkej obľube a ľud ho vníma ako mladého perspektívneho lídra budúcej a lepšej Guatemaly. Fortuny sa nezapísal do dejín Guatemaly ako pozitívna, ale skôr ako negatívna postava, ktorá uprednostňovala svoje záujmy – ktoré boli častokrát späť len s tým, aby PGT vyzerala, čo najlepšie v očiach Sovietskeho zväzu – pred národnými záujmami guatemalského ľudu. Gutiérrez bol učiteľom, ktorý zásadne odmietal nosiť „západné“ oblečenie a radšej podporoval domácich výrobcov – Gutiérrez dostal prezývku „Františkán“ na základe svojho asketického spôsobu života a skromnosti, ktorá ho všade predchádzala.⁹³

⁹¹ Schneider, R., Op. citácia, s. 60 – 61.

⁹² Schlesinger, C. S. & Kinzer, S., Op. citácia, s. 27.

⁹³ Schneider, R., Op. citácia, s. 57.

4 Nechcená demokracia

„Bola to práve Guatemala, ktorá ma definitívne presvedčila o nevyhnutnosti ozbrojeného zápasu s imperializmom.“ Ernesto „Che“ Guevara de la Serna⁹⁴

4.1 Operácia Fortune a ozbrojené povstanie v Salame

Vyjadrenia popredných členov Eisenhowerovej administrácie o „mäkkosti“ Trumanovej administrácie so zaobchádzaním s komunistickou hrozbou boli čiastočne podmienenými jednou menej známou udalosťou, ktorá sa udiala práve v tomto období. Už v roku 1952 plánovala Trumanova administrácia intervenciu do Guatemaly, aby v zárodku odstavila prezidenta Árbenza a predovšetkým jeho začínajúcu agrárnu reformu. Operácia Fortune ako sa táto plánovaná americká „snaha“ o zvrhnutie prezidenta Árbenza volala – bola neúspešnou, resp., k jej samotnej realizácii ani nedošlo.

Jednou z hlavných príčin jej stroskotania bolo pomerne veľké povedomie o tejto plánovanej intervencii pod taktovkou USA medzi „spriatelenými diktátormi“ v Západnej Hemisfére. Rozhodujúcim problémom sa však nestalo povedomie, ale iniciatíva, týchto „spriatelených diktátorov“, ktorí sa medzi sebou predbiehali v poskytovaní pomoci USA v rámci plánovanej operácie Fortune. Iniciatíva, týchto „spriatelených diktátorov“ bola podmienená ich snahou o to, aby vyzerali, čo najlepšie v očiach USA a mohli preukázať svoju lojalitu. Predstava každého „spriateleného diktátora“ o tom, že by to mal byť práve on, ktorý je v očiach USA vnímaní ako *primus inter pares*, bola pre nikaragujského diktátora Anastasia Somozu Garciu, dominikánskeho diktátora Rafaela Trujilla Molinu Leónidasu a venezuelského diktátora Marcosa Pereza Jimeneza neodolateľnou.

Vhodný príkladom poukazujúcim na iniciatívu, týchto „spriatelených diktátorov“ pri poskytovaní pomoci USA s plánovaním a samotnou realizáciou operácie Fortune je nasledovné prehlásenie nikaragujského diktátora Somozu: „Len mi poskytnite zbrane a ja pre Vás vyčistím Guatemalu raz a navždy!“⁹⁵

⁹⁴ Schlesinger, C. S. & Kinzer, S., Op. citácia, s. 184.

⁹⁵ Schlesinger, C. S. & Kinzer, S., Op. citácia, s. 102.

Nebyť pohotovej reakcie zainteresovaných, ktorí tlmočili svoje obavy ministromi zahraničných záležitostí Deanovi Achesonovi a ten následne prezidentovi Trumanovi, ktorý plánovanú operáciu Fortune ihneď zrušil je otáznym ako by plánovaná operácia Fortune, aj v prípade jej neprerušená nakoniec dopadla.

Ešte pred samotnou operáciou Pbsuccess sa UFCO za pomoci USA pokúsila o zvrhnutie prezidenta Árbenza, a to konkrétne 29. 3. 1953. Prvotne išlo o ozbrojené povstanie, ktoré malo s postupom času získať kontúry „ľudového hnutia“. Ozbrojené povstalecké vojská sa zmocnili mesta Salama, ktoré sa nachádza neďaleko hlavného mesta Guatemaly. Árbenz však toto ozbrojené povstanie bezprostredne potlačil a jeho aktérov postavil pred súd – obvinení aktéri sa pred súdom priznali, že boli platení a riadení spoločnosťou UFCO, avšak akúkoľvek priamu asociáciu s USA popreli.⁹⁶

Primárnymi dôvodmi intervenovania boli v prípade neuskutočnenej operácie Fortune a uskutočneného ozbrojeného povstania v Salame ekonomické záujmy USA zosobňované spoločnosťou UFCO, ktoré boli ohrozené začínajúcou „radikálnou“ agrárnou reformou prezidenta Árbenza. Sekundárnym dôvodom intervenovania – v oboch prípadoch – bol samotný prezident Árbenz, ktorého reforme orientovaná politika spôsobila USA nemalé ťažkosti a ohrozila ekonomické, ale aj politické záujmy USA už na začiatku jeho funkčného obdobia.

Paradoxom však je, že o „medzinárodnom komunizme“ – ktorý mal od ozbrojeného povstania v Salame – o rok neskôr nainfikovať celú Západnú Hemisféru nebola v prípade, týchto dvoch pokusov o zvrhnutie prezidenta Árbenza ani zmienka. Ešte väčším paradoxom je, že PGT má už v tomto čase postavenie a vplyv v rámci Guatemaly a v rámci Árbenzovej vlády odpovedajúce tomu, ktoré sa podľa Eisenhowerovej administrácie v roku 1954 stáva ústredným dôvodom intervencie USA do Guatemaly. Otázkou však ostáva, či to bol práve predčasný neúspech operácie Fortune a ozbrojeného povstania v Salame, ktorý prinútil Eisenhowerovu administráciu zásadným spôsobom prehodnotiť a zmeniť taktiku

⁹⁶ Blasier, C., Op. citácia, s. 159.

„dobytia“ Guatemaly v prípade operácie Pbsuccess a dôslednejšie chrániť ekonomické a politické záujmy USA v Guatemale.

4.2 Výber vhodného diktátora

Nedielnou súčasťou prebiehajúceho plánovania operácie Pbsuccess sa stáva výber vhodného kandidáta, ktorý povedie „Národno-oslobodenecké“ hnutie a následné ozbrojené povstanie, ktorého jediným cieľom je zvrhnutie prezidenta Árbenza. Takýto vhodný kandidát musel byť akceptovaný najvyššie postavenými a kompetentnými osobami v rámci Central Intelligence Agency, ďalej už len CIA, a Eisenhowerovej administrácie – konkrétne riaditeľom CIA Allenom Dullesom, ministrom zahraničných záležitostí Johnom Fosterom Dullesom a v neposlednej rade prezidentom Eisenhowerom. Čiastočný vplyv pri výbere vhodného kandidáta mala aj UFCO, ktorej hlavnou podmienkou bolo, aby vybraný vhodný kandidát chránil ich ekonomické záujmy v Guatemale. Ochrana ekonomických záujmov UFCO nebola len podmienkou samotnej spoločnosti, ale aj Eisenhowerovej administrácie, ktorej najvyšší predstavitelia mali na UFCO, buď priame alebo nepriame väzby.

Vhodných kandidátov na post vedúcej osobnosti „Národno-oslobodeneckého“ hnutia a s veľkou pravdepodobnosťou, aj na post nasledujúceho guatemalského prezidenta bolo hneď niekoľko. Prvým z potenciálnych kandidátov bol Ydigoras, ktorý bol Árbenzovým vyzývateľom v druhých demokratických a slobodných prezidentských voľbách. Ydigoras však nebol v Guatemale obľúbeným a neoplýval ani osobnými predispozíciami zastávať post guatemalského prezidenta. Druhým potenciálnym kandidátom bol Juan Cordova Cerna, ktorý bol ministrom spravodlivosti v období vlády vojenskej junty (1944 – 1945) a stal sa pomerne dôležitou postavou neuskutočnenej operácie Fortune a uskutočneného povstania v Salame. Cerna od smrti svojho syna, ktorý zahynul pri jednom z ozbrojených povstaní v roku 1950 sa stiahol do úzadia, ale aj naďalej ostal radikálnym odporcom Árbenzovho režimu.⁹⁷

⁹⁷ Schlesinger, C. S. & Kinzer, S., Op. citácia, s. 120 – 121.

Tretím, najvhodnejším a oficiálne vybraným kandidátom sa nakoniec stal Carlos Castillo Armas, ktorý bol jednak presvedčeným nacionalistom a jednak silným prívržencom anti-komunizmu. Armas nebol pre CIA neznámym kandidátom už v minulosti totižto so CIA niekoľkokrát spolupracoval a práve to ho predurčovalo k tomu, aby sa stal vedúcou osobnosťou „Národno-oslobodeneckého“ hnutia. Okrem iného CIA zdôrazňovalo, že Armas vyzerá ako indián, čo vzbudí počas plánovanej invázie „národno-oslobodeneckej“ armády v Guatemalčanoch pocit, že sa jedná o domáce povstanie proti prezidentovi Árbenzovi a nie zahraničnú intervenciu.⁹⁸

Jedným z ďalších iniciatívnych „spriatelených diktátorov“ v prípade podpory intervencie USA do Guatemaly bol Trujillo, ktorý podporil Armasa čiastkou 60 000 dolárov. Trujillo mal odpor voči obdivom demokraticky zvoleným prezidentom v Guatemale, obzvlášť však voči Arévalovi, ktorý založil tzv., Karibské légie, ktorých primárnym cieľom bolo bojovať práve proti diktátorom v Strednej Amerike a jedným z ich terčov sa stal aj Trujillo. Armas dokonca prevzal aj Trujillove motto „Boh, Domovina a Sloboda“, ktoré sa stalo vývesným štítom „národno-oslobodeneckej“ armády počas invázie do Guatemaly.⁹⁹

Armasove „Národno-oslobodenecké“ hnutie oficiálne vzniká v roku 1953 a podľa deklarácie, tohto hnutia je to organizovaná opozícia voči sovielizácii Guatemaly a voči nebezpečným vládam Árbenza a jeho predchodcu Arévala, pričom podľa tejto deklarácie sa obidvaja riadili ideológiou „medzinárodného komunizmu.“¹⁰⁰

Guatemalské noviny publikovali 29. januára 1954 tajnú korešpondenciu medzi Armasom, Ydigorasom a Somozom, ktorej obsahom bolo, že prezident Somoza umožnil v Nikaraguy výcvik Armasových jednotiek a organizuje intervenciu do Guatemaly za pomoci Salvadoru, Dominikánskej republiky, Venezuely a vlády „Severu“, čo bolo zaužívané nepriame označenie pre USA.¹⁰¹

⁹⁸ Ambrose, E. S., *Ike's Spies. Eisenhower and Espionage Establishment.* 1981, s. 215 – 235.

⁹⁹ Blasier, C., *Op. citácia,* s. 160.

¹⁰⁰ Blasier, C., *Op. citácia,* s. 151 – 177.

¹⁰¹ Ambrose, E. S., *Op. citácia,* s. 215 – 235.

Guatemalským novinám sa na základe tejto tajnej korešpondencie medzi Armasom, Ydigorasom a Somozom v podstate podarilo zistiť presný plán pripravovanej operácie Pbsuccess. Napriek, týmto skutočnostiam, CIA a Eisenhowerova administrácia ostala pokojná a plán operácie Pbsuccess nepozmenila. Táto správa v guatemalských novinách najviac vystrašila bratov Dullesovcov.

Eisenhowerova administrácia ešte pred samotným začiatkom operácie Pbsuccess učinila jeden prezieravý ťah, a to ten, že odvoláva súčasného amerického ambasádora v Guatemale – Rudolfa Schoenfelda. Schoenfeld bol vynikajúcim ambasádorom a permanentne sa snažil o udržiavanie korektných vzťahov s prezidentom Árbenzom. Nahradený je Johnom Peurifoyom, ktorý bol jeho presným opakom avšak na rozdiel od Schoenfelda, Peurifoy nemal problém s korupciou a krvavými diplomatickými praktikami, ktoré ho predurčovali k tomu, že v kľúčom momente zohrá úlohu pomyselného diplomatického kata Árbenzovho režimu.¹⁰²

4.3 Dodávka zbraní z Československa

Jednou z prekvapivých historických udalostí, ktorá podľa Eisenhowerovej administrácie len podčiarkla infikovanie Guatemaly „medzinárodným komunizmom“ bola dodávka zbraní z Československa. 15. mája 1954 sa v blízkosti prístavu Puerto Barrios „náhodne“ stretli všetci vysokí predstavitelia guatemalskej armády na čele s ministrom obrany a očakávali zásielku zbraní z Československa v hodnote presahujúcej jeden milión dolárov.¹⁰³

Už prezident Arévalo sa počas svojho funkčného obdobia pokúsil nakúpiť zbrane z krajiny nenachádzajúcej sa v Západnej Hemisfére, a to konkrétne z Dánska – jeho pokus však bol odhalený agentmi CIA. Prezident Árbenz sa najskôr pokúsil nakúpiť zbrane z Mexika, Kuby, Argentíny a Švajčiarska, avšak bezvýsledne – aj tieto jeho pokusy sú odhalené agentmi CIA, tentokrát však v súčinnosti s britskou kontrarozviedkou.¹⁰⁴ Je nutné podotknúť, že či už to bol

¹⁰² Schlesinger, C. S. & Kinzer, S., Op. citácia, s. 131 – 139.

¹⁰³ Rosenthal, M., Op. citácia, s. 250., tiež Department of State Publication 5556., Op. citácia, s. 1 – 35.

¹⁰⁴ Blasier, C., Op. citácia, s. 151 – 177.

Arévalo alebo Árbenz - obaja sa najskôr pokúsili nakúpiť zbrane z USA a krajín Západnej Hemisféry, avšak všetky tieto pokusy stroskotali.

USA totižto v roku 1948 uvalili na Guatemalu embargo, týkajúce sa práve predaja zbraní. Dôvodom uvalenia, tohto embarga bolo diplomatické „zlyhanie“ Guatemaly a predchádzajúce nepodpísanie Bezpečnostného paktu v Riu v roku 1947. Árbenzovov poslednou možnosťou sa v prípade nákupu zbraní stáva Československo, ktoré sa mu podľa oficiálnych stanovísk Eisenhowerovej administrácie stalo osudným.¹⁰⁵

Všetci zainteresovaní predstavitelia Guatemaly predpokladali, že táto „obchodná transakcia“ unikne pozornosti agentov CIA, čomu nasvedčovala aj naplánovaná komplikovaná trasa lode, ktorá mala zbrane z Československa do Guatemaly priviesť a ktorá počas svojej plavby niekoľkokrát zámerne zmenila cieľovú destináciu, aby zmiatla agentov CIA. Napriek enormnej snahe guatemalskej vlády sa túto dodávku zbraní z Československa nepodarilo zatajiť. CIA vedela o tejto plánovanej dodávke zbraní viac ako rok pred samotným vyplávaním lode z prístavu.¹⁰⁶

V tomto konkrétnom prípade sa však ukázala prezieravosť a trpezlivosť Eisenhowerovej administrácie, ktorá z tejto udalosti chcela vyťažiť maximum. Guatemalský minister zahraničných záležitostí Toriello ako jeden z prvých pochopil vyčkávaciu taktiku USA a povedal, že *„Američania nielenže nezadržia túto loď na otvorenom mori, oni ju nechajú doplávať až do prístavu Puerto Barrios, a potom tento incident využijú vo svoj prospech, teda k prípadnému ospravedlnení intervencie do Guatemaly.“*¹⁰⁷

17. mája 1953 sa Eisenhowerova administrácia oficiálne vyjadrila k tejto dodávke zbraní z Československa a označila ju za incident podčiarkujúci silnejúci vplyv „medzinárodného komunizmu“ v Guatemale. O dva dni neskôr sa prezident Eisenhower vyjadril na tlačovej konferencii, že *„vznik komunistickej diktatúry na tomto kontinente je škodlivý pre všetky americké národy.“*¹⁰⁸ Bratia Dullesovci

¹⁰⁵ Blasier, C., Op. citácia, s. 169.

¹⁰⁶ Department of State Publication 5556., Op. citácia, s. 1 – 35.

¹⁰⁷ Rosenthal, M., Op. citácia, s. 250.

¹⁰⁸ Schlesinger, C. S. & Kinzer, S., Op. citácia, s. 151 – 152.

vyvinuli všetku snahu na to, aby sa táto dodávka zbraní z Československa do Guatemaly stala globálne medializovanou udalosťou a USA si získali podporu, čo najväčšieho množstva krajín v prípade „odhalenia“ intervencie USA do Guatemaly.

Bratia Dullesovci však využili svoje konexie aj v rámci americkej katolíckej cirkvi, a tá následne využila svoje prepojenie na katolícku cirkev v Guatemale. Bratia Dullesovci oslovili kardinála Francisa Josepha Spellmana, ktorý mal nadviazať kontakt s guatemalským arcibiskupom Marianom Rossellom Arellanom. Spolupráca medzi dvoma najvyššími zástupcami katolíckej cirkvi v USA a v Guatemale bola úspešnou a bezproblémovou. Arcibiskup Arellano, 9. apríla 1954 píše pastoračný list, ktorý je následne prečítaný vo všetkých guatemalských kostoloch. Obsahom, tohto pastoračného listu je reálne komunistické ohrozenie Guatemaly, a preto vyzýva všetkých občanov Guatemaly, aby spoločne povstali proti komunistickému nepriateľovi v mene Boha a svojej krajiny.¹⁰⁹

4.4 Plán operácie Pbsuccess

Operáciu Pbsuccess je nutné zasadiť do historického kontextu zmien, ktoré sa udiali v USA na prelome rokov 1952 – 1953. Odstupujúca Trumanova administrácia bola podľa ich budúcich nasledovníkov – ako sme sa už zmienili – príliš „mäkkou“ voči silnejúcej komunistickej hrozbe. Očakávaná „tvrdosť“ voči silnejúcej komunistickej hrozbe mala prísť s nastupujúcou republikánskou administráciou prezidenta Eisenhowera.

Kľúčovú úlohu v rámci Eisenhowerovej administrácie a najmä v kontexte intervencie USA do Guatemaly, zohral minister zahraničných záležitostí Dulles, ktorého prehlásenia o „zatlačení Železnej opony“ sa stali synonymom jeho ťaženia proti komunizmu, kedykoľvek a kdekoľvek to bolo potrebné. Dullesa značne determinovalo aj jeho náboženské presvedčenie, čo sa premietlo do jeho videnia sveta a konkrétnych udalostí v zmysle *tertium non datur*. Pre Dullesa skutočne neexistovala žiadna tretia možnosť – buď ste s USA alebo ste proti USA.

¹⁰⁹ Hagerty, J., Diaries 1954. 1954, 26. apríl 1954.

Operácia Pbsuccess nebola jedinou a prvou svojho druhu. Mnoho autorov prirovnáva „úspešnú“ operáciu Pbsuccess ku „úspešnej“ operácii, ktorá sa uskutočnila v Iráne, rok pred intervenciou USA do Guatemaly. Paradoxom je, že obe tieto intervencie zo strany USA boli zo svojej podstaty nelegálnymi, pretože, či už to bol prípad Iránu a znárodnenia ropných spoločností alebo prípad Guatemaly a agrárne reformného zákona, oba tieto právne akty v rámci, týchto krajín boli jednak legálnymi a jednak legitímnymi.

Bratia Dullesovci však v prípade Guatemaly videli iba to, čo vidieť chceli. Ak by v Guatemale nedošlo k ohrozeniu ekonomických záujmov USA, „medzinárodný komunizmus“ a jeho potenciálna hrozba by pravdepodobne neboli dostačujúcou podmienkou na intervenciu USA do Guatemaly.

V období po druhej svetovej vojne, bolo oveľa väčšie množstvo komunistov, než v čase intervenovania USA do Guatemaly v Brazílii, Čile alebo aj v demokratickej Kostarike. Dullesovci však mali priame väzby na UFCO skrze svoje predošlé aktívne vykonávané profesie – obidvaja boli právnikmi – kedy sa buď priamo alebo nepriamo podieľali na ochrane ekonomických záujmov UFCO v Strednej Amerike a podľa niektorých autorov vlastnili aj akcie tejto spoločnosti.¹¹⁰

Medzi iných prominentných vlastníkov akcií UFCO, napr., patrili John Moors Cabot – asistent ministra zahraničných záležitostí pre vnútro-americké záležitosti, Henry Cabot Lodge – senátor za Massachusetts a delegát v United Nations (Organizácia spojených národov), ďalej už len OSN, alebo manželka Edmunda Whitmana – Anne Whitman, ktorá bola osobnou sekretárkou prezidenta Eisenhowera a jej manžel bol v UFCO riaditeľom pre vzťahy s verejnosťou.¹¹¹

V lete roku 1953 padlo definitívne rozhodnutie o uskutočnení operácie Pbsuccess. Hlavnými iniciátormi, tejto operácie boli bratia Dullesovci, avšak rozhodujúce slovo mal vždycky prezident Eisenhower. Táto tajná operácia bola dôkladne naplánovaná a vytýčila si niekoľko partikulárnych pred-intervenčných cieľov. Medzi takéto pred-intervenčné ciele patrilo napr., naštrbenie lojality armády voči Árbenzovi, demobilizácia a demoralizácia obyvateľstva Guatemaly,

¹¹⁰ Fiala, J., Jak se zbavit Castra: Kuba, Spojené státy a Československo ve studené válce. 2016, s. 18 – 21.

¹¹¹ Blasier, C., Op. citácia, s. 81 – 93., tiež Fiala, J., Op. citácia, s. 19.

propagandistická kampaň USA, pod taktovkou CIA, prostredníctvom guatemalských rádii a šírenie anti-komunistických a anti-vládných letákov. CIA sa spočiatku pohrávala aj s plánom na zastrelenie prezidenta Árbenza – vzápätí však od tohto „ambiciózneho“ plánu ustúpila, pretože Árbenz by sa následne pravdepodobne stal martýrom tejto udalosti.¹¹²

Operácia Pbsuccess si podľa plánov CIA vyžadovala 300 jednotiek. Tieto jednotky mali byť vycvičené v Nikaraguy. Diktátor Somoza bol týmto americkým plánom nadšený a poveril svojho syna Tachita, aby sa staral o všetko potrebné počas vojenského výcviku Armasových jednotiek, a dokonca poskytol jednu zo svojich plantáží – El Tamarindo – na samotný vojenský výcvik. Vojenského výcviku v Nikaraguy sa zúčastnilo len 150 jednotiek, ďalších 150 jednotiek sa zúčastnilo vojenského výcviku na ostrove Momotombito.¹¹³ Agenti CIA sa počas celej finálnej prípravy operácie Pbsuccess pokúšali zdiskreditovať Guatemalu najviac ako sa len dalo. Permanentne sa v blízkosti guatemalských hraníc, ale aj v samotnej Guatemale, nachádzali sovietske zbrane, ktoré mali potvrdiť oficiálne stanoviská a obavy Eisenhowerovej administrácie, že Západná Hemisféra je skutočne ohrozovaná „medzinárodným komunizmom“.¹¹⁴

USA začínajú pomaly presúvať zanedbateľnú časť svojich vojenských vzdušných síl do Hondurasu a Nikaraguy. Tu sa však USA prerátali, pretože do Hondurasu a Nikaraguy presunuli lietadlá typu Thunderbolt P-47S a P-51, takýmto typom lietadiel však nedisponovala žiadna krajina v rámci Latinskej Ameriky. Kľúčovou sa pre samotné „odobrenie“ intervencie USA do Guatemaly stáva 10. Vnútro-americká konferencia Organization of American States (Organizácia Amerických Štátov), ďalej už len OAS, ktorá sa koná od 1. do 28. marca roku 1954 v hlavnom meste Venezuely – Caracase.¹¹⁵

¹¹² Blasier, C., Op. citácia, s. 151 – 177.

¹¹³ Schlesinger, C. S. & Kinzer, S., Op. citácia, s. 113 – 114.

¹¹⁴ Memorandum by the Director of Central Intelligence (Dulles) to the President. 1954, 20. júna. 1954.

¹¹⁵ Schlesinger, C. S. & Kinzer, S., Op. citácia, s. 115.

4.5 Blížiaci sa deň D

Vyššie spomenuté udalosti, ktoré predchádzali samotnej operácii Pbsuccess boli živnou pôdou pre konšpiračné teórie Eisenhowerovej administrácie z potenciálneho uchvátenia Guatemaly Sovietskym zväzom a následne ostatných krajín Západnej Hemisféry.

Guatemalou sa začína šíriť nervozita a strach, ktorú podčiarkuje poslanie troch amerických interkontinentálnych bombardérov B-36 do Nikaraguy. (Bombardéry B-36 boli schopné uniesť atómové bomby.) Americká ofenzíva neutícha a začína sa naplno prejavovať aj v rámci kongresových zasadaní, kedy sa najmä J. F. Dulles snaží upriamiť ešte väčšiu pozornosť na komunistický problém v Guatemale – mnohí senátori následne na to začínajú porovnávať komunistický problém v Indočíne, s tým v Latinskej Amerike, resp., v Guatemale.¹¹⁶

Na základe, týchto udalostí prezident Árbenz 8. júna 1954 vyhlasuje v Guatemale výnimočný stav, ktorý má trvať po dobu 30 dní a dôvodom jeho vyhlásenia je blížiaci sa „neznáma“ intervencia zo Severu. Samotné vyhlásenie výnimočného stavu v Guatemale nebolo ničím neobvyklým – Arévalo počas svojho funkčného obdobia vyhlasuje výnimočný stav hneď trinásť krát a Árbenz, pred týmto vyhlásením výnimočného stavu, dvakrát.¹¹⁷

15. júna 1954 – tri dni pred plánovanou inváziou „národno-oslobodeneckej“ armády pod vedením Armasa – dochádza ku medializovanej tlačovej konferencii bratov Dullesovcov, ktorí deklarujú, že „vláda teroru“ sa v Guatemale práve začala. S blížiacim sa začiatkom operácie Pbsuccess prezident Eisenhower zvoláva v Bielom dome míting na ktorom sa zúčastnili bratia Dullesovci, minister obrany Charles Wilson a ďalší poprední zainteresovaní predstavitelia Eisenhowerovej administrácie. Prezident Eisenhower všetkým zúčastnením povedal: „*Chcem, aby ste všetci boli šialene dobrí a samozrejme, aby ste uspeli. (...) Ak pozdvihnete našu*

¹¹⁶ Schlesinger, C. S. & Kinzer, S., Op. citácia, s. 160 – 164.

¹¹⁷ Blasier, C., Op. citácia, s. 151 – 177.

*vlajku, musíte ju pozdvihnúť k víťazstvu. (...) Som pripravený urobiť všetky potrebné kroky pre to, aby táto operácia bola úspešnou.*¹¹⁸

Pred samotným mítingom v Bielom dome sa Armas presúva na miesto začatia operácie Pbsuccess, kde sa po prvýkrát stretáva so svojimi jednotkami, ktoré boli tvorené guatemalskými exulantmi, americkými vojakmi a príslušníkmi rôznych armád Strednej Ameriky. Zaujímavosťou je, že v pôvodnom pláne operácie Pbsuccess bolo miestom začatia invázie územie Salvadoru, avšak predstavitelia Salvadoru sa na poslednú chvíľu rozhodli, že odstúpia od pôvodnej dohody s USA. Novým miestom začatia invázie „národno-oslobodeneckej“ armády pod vedením Armasa sa stáva územie Hondurasu.¹¹⁹

4.6 Deň D

18. jún 1954 sa zapísal do dejín Guatemaly ako deň, kedy ťažko vybojovaná demokracia počas Októbrovej revolúcie – za ktorú Guatemalčania „platili“ svojou krvou – dostáva smrteľnú ranu, paradoxne od krajiny, ktorá bola, je a pravdepodobne aj bude považovaná za pomyselný maják demokracie a slobody pre celý svet - USA.

Ráno, 18. júna 1954 zobudil hlavné mesto Guatemaly prelet amerického prepravného lietadla C-47, ktorého cieľom bola masívna letáková kampaň zo vzduchu. Guatemalčania si za posledný mesiac na prelety, tohto typu lietadla a intenzívnu letákovú kampaň zo vzduchu pomaly začali „zvykať“. Do zmieneného rána, to však bola letáková kampaň prevažne anti-komunistického charakteru a predovšetkým slúžila k propagácii Armasovej „národno-oslobodeneckej“ armády. 18. júna 1954 však obsahom, tejto letákovkej kampane zo vzduchu bola jasne sformulovaná požiadavka, a to tá, aby prezident Árbenz bezpodmienečne rezignoval.¹²⁰

Okrem spomenutej letákovkej kampane zo vzduchu, využívali USA ešte jeden spôsob šírenia svojej propagandy, a to prostredníctvom rádiového vysielania pod

¹¹⁸ Schlesinger, C. S. & Kinzer, S., Op. citácia, s. 170.

¹¹⁹ Cullather, N., The CIA's Classified Account of Its Operations in Guatemala, 1952 – 1954. 1999, s. 105 – 127.

¹²⁰ Schlesinger, C. S. & Kinzer, S., Op. citácia, s. 8.

názvom „Hlas oslobodenia“, ktoré bolo najefektívnejším spôsobom šírenia dezinformácií naprieč celou Guatemalou. Práve tento spôsob šírenia propagandy USA zohral kľúčovú úlohu počas celého trvania invázie „národno-oslobodeneckej“ armády. Vysielanie „Hlasu oslobodenia“ však nebolo – ako si všetci mysleli – z džungle niekde v Guatemale, ale bola to sofistikovaná práca agentov CIA, ktorí nainštalovali americké rádiové vysielачe na strechu ambasády USA v hlavnom meste Guatemaly, v Salvadore, v Hondurase a v Nikaraguy na jednej zo Somozových plantáží. Prostredníctvom, týchto rádiových vysielачov agenti CIA permanentne rušili vysielanie guatemalských rádií a vysielali iba „Hlas oslobodenia“.¹²¹

Na stenách mestských budov v hlavnom meste Guatemaly sa objavujú „záhadné“ nápisy s číslom 32. Číslo 32, totižto odkazovalo na ústavný dodatok guatemalskej ústavy, ktorý v Guatemale zakazoval, akúkoľvek politickú stranu podporovanú zo zahraničia. Cieľom, týchto „záhadných“ nápisov bolo protestovať proti fungovaniu PGT, ktorá bola upodozrievaná a obviňovaná z toho, že disponuje priamymi väzbami na Sovietsky zväz a je vykonávateľom sovietskych plánov v Guatemale.¹²²

Árbenz sa dopoludnia 18. júna 1954 dozvedá správy o leteckých útokoch na strategické miesta – konkrétne prístav San José, mesto Retalhuleu a najväčšie zásobárne benzínu v krajine. V tom čase Armas so svojou „národno-oslobodeneckou“ armádou prekračuje hranicu Guatemaly a dobýja mesto La Florida už pod zmieneným Trujillovým mottom – „Boh, Domovina a Sloboda“. Následne na to, Árbenz mobilizuje svoju armádu pozostávajúcu zo 6000 vojakov a mobilizuje aj 3000 príslušníkov polície.¹²³

Na obed 18. júna 1954 sa guatemalský minister zahraničných záležitostí Toriello obracia na Bezpečnostnú radu OSN, s urgentnou správou o začínajúcej intervencii „neznámeho“ pôvodu v Guatemale. Súbežne sa obracia aj na Vnútroamerický mierový výbor OAS, s požiadavkou na začatie vyšetrovacej misie, ktorej

¹²¹ Schlesinger, C. S. & Kinzer, S., Op. citácia, s. 7 – 25.

¹²² Handy, J., Op. citácia, s. 21 – 47., tiež Schlesinger, C. S. & Kinzer, S., Op. citácia, s. 9.

¹²³ Foreign Relations of the United States., Eisenhower administration, 1952 – 1954. 1954, Volume IV, American Republics, (Guatemala Compilation).

cieľom malo byť nastolenie prímeria v Guatemale. Toriello si bol dobre vedomý toho, že ešte pred samotnou odpoveďou guatemalskej armády a polície na intervenciu „neznámeho“ pôvodu musí upovedomiť kompetentné orgány, tj., Bezpečnostnú radu OSN a Vnútro-americký mierový výbor OAS.¹²⁴

Árbenz poveril Toriella, aby sa poobede stretol s americkým ambasádorom Peurifoyom a spoločne sa pokúsili túto vniknutú krízovú situáciu vyriešiť. Toriello však nebol natoľko optimistickým ako Árbenz a ešte pred samotným stretnutím s Peurifoyom na schodoch Národného Paláca povedal: „*Vojna o Guatemalu sa práve začala. Všetci spoločne stojíme ako jeden muž proti tejto kriminálnej invázií a neustúpime ani o krok*“. Toho, čoho sa najviac prezident Árbenz a minister zahraničných záležitostí Toriello obávali sa potvrdilo – USA boli tajným organizátorom a sponzorom Armasovho „Národno-oslobodeneckého“ hnutia.¹²⁵

Po štvrtej hodine poobede sa hlavným mestom Guatemaly začala rozliehať strelba z dvoch lietadiel typu P-47S, ktorými – ako sme už spomenuli – nedisponovala žiadna z krajín Latinskej Ameriky. Cieľmi útoku, týchto lietadiel sa stali kasárne a Národný Palác. V čase, týchto leteckých útokov to bol práve Peurifoy, ktorý ako jediný vedel o čo v skutočnosti ide. Pár minút po leteckých útokoch dostáva Peurifoy urgentný telefonát od Toriella, ktorý ho naliehavo žiada o stretnutie. Stretnutie sa uskutočnilo v Národnom Paláci o 19:30 a na tomto stretnutí boli prítomnými okrem Peurifoya a Toriella, aj francúzsky a britský ambasádor v Guatemale. Prevažná časť diskusií sa odohrávala medzi Toriellom a Peurifoyom – obaja sa už stihli pomerne dobre spoznať počas predchádzajúcich ôsmich mesiacov, kedy Peurifoy prichádza prvýkrát do Guatemaly a začal zastávať funkciu amerického ambasádora.¹²⁶

Stretnutie sa po úvodných diplomatických nuansách pomerne vyostriilo, kedy Toriello – bez toho, aby sa pozrel na Peurifoya – povedal, že „*tento typ lietadiel je vyrábaný práve v USA*“. Peurifoy ostal pobúrený a vzápätí dodáva, „*dovolím si poznamenať, že lietadlá typu P-47S nájdeme v mnohých krajinách – dokonca v Československu a Sovietskom zväze*“. Toriello, rozhorčený odpoveďou Peurifoya

¹²⁴ Foreign Relations of the United States., Op. citácia, Volume IV, American Republics (Guatemala Compilation).

¹²⁵ Cullather, N., The CIA's Classified Account of It's Operations in Guatemala, 1952 – 1954. 1999, s. 105 – 127.

¹²⁶ Blasier, C., Op. citácia, s. 90.

poznamenáva, že „*tieto lietadlá zasiahli aj Národný Palác*“ – Národný Palác bol v minimálnej vzdialenosti od americkej ambasády – na čo Peurifoy odpovedá, že „*nepostrehol žiadny letecký útok na Národný Palác*“.¹²⁷

Árbenz na základe leteckých útokov, ktoré sa udiali počas dňa, nariadil od 23:30 vypnutie všetkého verejného osvetlenia a v hlavnom meste Guatemaly bola úplná tma. Árbenz totižto predpokladal, že letecké útoky sa budú opakovať aj v noci. Obyvatelia hlavného mesta mali dovolené používať vo svojich príbytkoch iba sviečky. Árbenzova predtucha sa potvrdila a okolo polnoci sa hlavným mestom prehnalo lietadlo typu DC-3 a spustilo náhodnú strelbu, ktorá nespôsobila žiadnu veľkú škodu ani ujmu na ľudských životoch.¹²⁸

Počas druhého dňa invázie, tj., 19. júna 1954 dochádza vo večerných hodinách k leteckému útoku na guatemalské letisko a následnému leteckému útoku na mesto Chiquimula, kde sa cieľom stáva Mládežnícky ženský inštitút.¹²⁹ Primárnym cieľom leteckých útokov nebolo spôsobiť fyzickú a materiálnu ako skôr psychickú ujmu a uvrhnúť Guatemalu do područia psychologického teroru, ktorý – ako uvidíme neskôr – dosiahol požadovaný efekt a efektívnym spôsobom destabilizoval guatemalskú armádu a naštrbil jej lojalitu voči prezidentovi Árbenzovi.

Počas tretieho dňa invázie „národno-oslobodeneckej“ armády letecké útoky neutíchali a následne na to dochádza ku stretnutí medzi Toriellom a Peurifoyom. Toriello na tomto stretnutí začal kritizovať Peurifoyove dezinformácie v oficiálnych telegramoch posielaných priamo do Washingtonu. Toriello sa opýtal Peurifoya, „*či vláda USA pomohla a pomáha Armasovi v počiatku a počas invázie, pretože USA majú obrovský vplyv v tejto hemisfére*“. Peurifoy odpovedal: „*Áno, (obrovský vplyv máme) v každej krajine okrem Guatemaly*“. Pod vplyvom, týchto udalostí prezident Árbenz nariadil Toriellovi, aby poslal urgentné správy o udalostiach v Guatemale generálnemu tajomníkovi OSN – Dagovi Hammarskjoldovi. Toriello v rámci, týchto správ najmä zdôrazňuje, že Guatemala bude čoskoro donútená konať v sebaobrane pod záštitou Charty OSN. Bezpečnostná rada OSN sa neodkladne

¹²⁷ Schlesinger, C. S. & Kinzer, S., Op. citácia, s. 15.

¹²⁸ Schlesinger, C. S. & Kinzer, S., Op. citácia, s. 15 – 16.

¹²⁹ Schlesinger, C. S. & Kinzer, S., Op. citácia, s. 16.

dohodla na stretnutí, a to hneď 20. júna 1954 poobede, teda v deň, kedy Toriello píše tieto správy.¹³⁰

Bezpečnostnej rade OSN v rámci mesiaca jún, predsedal americký delegát v OSN, senátor za Massachusetts a akcionár v UFCO – Lodge, ktorý sa všemožne snaží toto zasadanie odložiť. Stretnutie 11 členov Bezpečnostnej rady OSN začalo o 15:00 a trvalo päť hodín. Lodgeovov stratégiou bolo, aby sa celá „guatemalská záležitosť“ presunula z pod jurisdikcie OSN na OAS, ktorý ovládali USA. Odvolával sa na to, že podľa Charty OSN to mali byť prvotne regionálne organizácie, ktoré sa majú snažiť vyriešiť vzniknuté krízové situácie a OSN má byť v prípade neúspechu poslednou inštanciou. Lodgeovu predstavovanú rezolúciu vetoval Sovietsky zväz a neuveriteľne rozhnevaný Lodge začal kričať na sovietsku delegáciu v OSN: „*Ostaňte mimo tejto hemisféry! Nepokúšajte sa v nej začať svoje plány a konšpirácie!*“¹³¹

Francúzsko neskôr na pôde OSN predstavilo rezolúciu, ktorá požadovala bezprostredné ukončenie každej akcie, ktorá by mohla byť príčinou krviprelievania v Guatemale a žiadalo členov OSN, aby sa zdržali, akéhokoľvek poskytnutia pomoci v prípade takejto akcie. Guatemala si mohla dočasne vydýchnuť, keďže mandát OSN jej garantoval diplomatickú kredibilitu, ktorá sa však na bojisku ukázala byť bezpredmetnou.¹³²

4.7 Nevzdávajúci sa Árbenz

Armas si chcel počas prebiehajúcej invázie jeho „národno-oslobodeneckej“ armády zaistiť, čo najväčšiu popularitu medzi obyvateľstvom. Myslel si, že ak stotožní „svoju“ inváziu s víziou a hodnotami, ktoré hlása katolícka cirkev, zaistí si jednak podporu medzi širšími masami a jednak, že bude mať „jeho“ invázia hladší priebeh. S Armasovými predstavami sa však nestotožňovala katolícka cirkev, ktorej hlavný predstaviteľ arcibiskup Arellano, stráca dôveru v samotného Armasa a stretáva sa s americkým ambasádorom Peurifoyom, ktorému hovorí, že

¹³⁰ Schlesinger, C. S. & Kinzer, S., Op. citácia, s. 21 a 22.

¹³¹ Ugalde-Valdés, L. J., Op. citácia, s. 144 – 173.

¹³² Ugalde-Valdés, L. J., Op. citácia, s. 144 – 173.

„odtajnená a priama intervencia USA sa zdá byť jediným riešením, ktoré by dokázalo ochrániť „anti-komunistov“ a kresťanov v Guatemale.“¹³³

Udalosti v Guatemale naberali rýchly spád, ktorý však nebol pre USA pozitívnym. USA od začatia invázie „národno-oslobodeneckej“ armády stratili tri z piatich lietadiel na čo následne A. Dulles dodatočne žiada Eisenhowerovu administráciu o ďalšie dve lietadlá, ktoré by čiastočne mali kompenzovať vzniknuté straty. USA sa v tomto čase pokúsili vytvoriť „zinscenovaný“ incident v kooperácii s honduraskou vládou, ktorý by ospravedlnil ich priamu vojenskú intervenciu do Guatemaly a vzniknutú situáciu v Guatemale vyriešil veľmi rýchlo. USA prikazujú jednému zo svojich pilotov, aby začal „bombardovať“ leteckú základňu v Hondurase. USA v rámci tohto „zinscenovaného“ incidentu naplánovali, že Honduras označí údajne „bombardovanie“ za akt agresie zo strany Árbenza – vzhľadom k prebiehajúcim udalostiam v Guatemale – a obráti sa na OAS a USA, s prosbou o pomoc. Tento plán USA však stroskotal, keďže po údajných leteckých útokoch zo strany Árbenzovho režimu na leteckú základňu v Hondurase, prichádza na túto leteckú základňu do Hondurasu reportér New York Times, ktorý na tejto leteckej základni nenašiel žiadne stopy po bombardovaní a našiel iba dve nevybuchnuté 250 kilové bomby.¹³⁴

Nedostatok vzdušných síl v Guatemale sa stáva urgentným a na základe toho dochádza v Bielom dome ku stretnutí bratov Dullesovcov, s prezidentom Eisenhowerom. Prezident Eisenhower si vypočul správu A. Dullesa o aktuálnej situácii v Guatemale a opýtal sa ho: *„Aké by boli šance na úspech tejto operácie, ak by som neudelil súhlas na dodatočné poslanie dvoch lietadiel do Guatemaly?“*, A. Dulles bezprostredne odvetil: *„Okolo nuly, pán prezident.“*. Zaskočený prezident Eisenhower sa A. Dullesa následne opýta: *„Ak by som udelil súhlas a došlo by k dodatočnému poslaniu dvoch lietadiel do Guatemaly, aké by boli šance potom?“*, A. Dulles odpovedá: *„Okolo dvadsať percent, pán prezident.“*. Eisenhower vo svojich memoároch opisoval odpovede A. Dullesa ako realistické a veľmi úprimné. Po tomto stretnutí prišiel prezident Eisenhower za A. Dullesom a s rukou na jeho

¹³³ Ugalde-Valdés, L. J., Op. citácia, s. 103 – 119.

¹³⁴ Cullather, N., Op. citácia, s. 74 – 105.

ramene mu povedal: „*Ak by ste mi povedali, že šance na úspech sú na deväťdesiatich percentách, povedal by som nie.*“¹³⁵

Eisenhower nemal problém s dodatočným poslaním dvoch lietadiel do Guatemaly, mal však problém s tým, že ak celá táto tajná operácia Pbsuccess vyjde na povrch, OAS označí jeho konanie ako unilaterálne, čo bolo v rozpore jednak so stanovami samotnej organizácie a jednak s rezolúciou, ktorá bola prijatá na konferencii v Caracase. Táto rezolúcia explicitne hovorila o tom, že v prípade komunistickej agresie musí dôjsť ku konsenzu medzi členskými štátmi a multilaterálnej, nie unilaterálnej akcii členského štátu.

Toriello, 21. a 22. júna 1954 posielala opätovné urgentné správy o aktuálne situácií v Guatemale generálnemu tajomníkovi OSN. Najbližšie stretnutie Bezpečnostnej rady OSN bolo naplánované na 25. júna 1954. Zatiaľ čo, Lodge sa sústredil na to, aby OSN poverilo OAS riešením krízovej situácie v Guatemale, prezident Eisenhower a J. F. Dulles sa sústredili na získanie dvoch potrebných a kľúčových hlasov pri hlasovaní o predkladanej rezolúcií USA na stretnutí Bezpečnostnej rady OSN, a to britského a francúzskeho.¹³⁶

Nahnevaný prezident Eisenhower sa vyjadruje v kontexte vyjadrení Veľkej Británie na pôde OSN – britská delegácia v OSN vzniesla určité námietky voči konaniu USA – a hovorí, že „*Briti nemajú právo strkať svoj nos do záležitosti tejto hemisféry. (...) Briti nás požiadali, aby sme im vyhovelí a držali im stranu v prípade Cyprusu (...) a oni nás teraz nechcú podporiť v prípade Guatemaly! Je čas uštedriť im lekciu.*“¹³⁷

V deň plánovaného zasadania Bezpečnostnej rady OSN dochádza v Bielom dome ku stretnutí medzi Winstonom Churchillom, ministrom zahraničných záležitostí Anthonym Edenom a prezidentom Eisenhowerom. Toto stretnutie prebehlo veľmi rýchlo. Eisenhower povedal, že ak ich Veľká Británia a Francúzsko nepodporia svojím hlasom, USA zas nepodporia záujmy Veľkej Británie a Francúzska v oblasti Suezského prieplavu, Cyprusu a Indočíny. Britskí lídri bez

¹³⁵ Schlesinger, C. S. & Kinzer, S., Op. citácia, s. 177.

¹³⁶ Schlesinger, C. S. & Kinzer, S., Op. citácia, s. 181.

¹³⁷ Hagerty, J., Op. citácia, 24. jún 1954.

váhania súhlasili s vyjadrením podpory USA pri hlasovaní v rámci Bezpečnostnej rady OSN. Následne sa pridáva, aj Francúzsko.¹³⁸

Hlasovanie Bezpečnostnej rady OSN dopadlo 5 ku 4 – s tým, že Veľká Británia a Francúzsko sa hlasovania zdržali a USA na pôde OSN presadili svoju rezolúciu na čo následne „guatemalská kríza“ prešla pod kompetenciu OAS-u a Bezpečnostnej rade OSN boli prezentované a posielané len súhrnné správy. Generálny tajomník OSN Hammarskjöld podáva svoju rezignáciu práve na základe, týchto machinácií USA na pôde OSN.¹³⁹

V januári roku 1954 prichádza do Guatemaly 25 ročný doktor argentínskeho pôvodu Ernesto „Che“ Guevara de la Serna. Guevara prichádza do hlavného mesta Guatemaly, kde sa chce venovať výskumu v oblasti kvality poskytovaných zdravotníckych služieb v rámci Árbenzového režimu. Guevaru okrem iného prilákala do Guatemaly všadeprítomná revolučná klíma. Obdobie Árbenzových posledných dní pohltilo mladého Guevaru natolko, že chce narukovať do guatemalskej armády, čo mu však nie je umožnené. Neskôr sa ešte pokúša založiť ľudovú milíciu, ktorá by bránila počas posledných dní Árbenzovho režimu hlavné mesto a Národný Palác. Guevarova snaha, aj tentokrát ostáva bez odozvy. Po páde Árbenzovho režimu odchádza Guevara do Mexika, kde sa následne stretáva s Fidelom Castrom.¹⁴⁰

Úspech celej operácie Pbsuccess spočíval najmä na efektívnom vedení psychologickéj vojny pod taktovkou CIA. Cieľom CIA bolo uvrhnúť guatemalskú spoločnosť, ale predovšetkým prezidenta Árbenza a jeho armádu do sietí dezinformácií, ktoré sa rozprestierali nad celou Guatemalou. CIA prostredníctvom svojich rádiových vysielateľov rozmiestnených na streche americkej ambasády v hlavnom meste a okolitých susedných krajinách sa dokázala v osudných chvíľach Árbenzovho režimu naladiť na rádiovú frekvenciu vysieláčiek používanú guatemalskou armádou a následne spôsobiť stav absolútnej dezorientovanosti a paniky medzi jej veliteľmi. Vysielačkami veliteľov Árbenzovej armády sa šírili správy, že Armas vedie niekoľkotisícovú „národno-oslobodeneckú“ armádu svojich

¹³⁸ Hagerty, J., Op. citácia, 24. jún 1954.

¹³⁹ Schlesinger, C. S. & Kinzer, S., Op. citácia, s. 181 – 182.

¹⁴⁰ James, D., Che Guevara: A Biography. 1970, s. 76 – 83., tiež Fiala, J., Op. citácia, s. 20 – 21.

prívržencov naprieč Guatemalou, smerom do hlavného mesta, čo následne viedlo ku kapitulácií niekoľkých veliteľov Árbenzovej armády a ich vojenských oddielov. Niektorí velitelia Árbenzovej armády sa v tejto konečne fáze nechali podplatiť agentmi CIA, ktorí pôsobili v teréne. Paradoxom ostáva, že Armasova „národno-oslobodenecká“ armáda v žiadnej fáze invázie nepresiahla hranicu 400 mužov.¹⁴¹

Konzekvenciou vyššie spomenutej intenzívnej „rádiovkej kampane“ CIA je Árbenzov posledný príkaz ako prezidenta Guatemaly, kedy Árbenz nariaďuje hlavnému veliteľovi guatemalskej armády Carlosovi Enriquemu Díazovi de Leónovi, aby rozdal zbrane civilnému obyvateľstvu. Na ďalší deň, 26. júna 1954, Diáz oznamuje prezidentovi Árbenzovi, že civilné obyvateľstvo na toto Árbenzove rozhodnutie zareagovalo negatívne a nechce sa podieľať na obrane hlavného mesta pred Armasovov „niekoľko tisícovou armádou“.¹⁴² Árbenza, táto správa hlboko zasiahla a uvedomuje si, že koniec druhého demokraticky zvoleného prezidenta Guatemaly sa nezávratne blíži...

Fyzicky, ale najmä psychicky vyčerpaný Árbenz dostáva pomyselný „smrtiaci úder“ v podobe neohlásenej návštevy Díaz, ktorý mu oznámi, že všetci zvyšní – tí, ktorí nekapitulovali a nenechali sa podplatiť – vysokopostavení predstavitelia guatemalskej armády pripravujú ultimátum požadujúce jeho rezignáciu. Árbenz následne na to poverí Toriella, aby kontaktoval Peurifoya a dohodol s ním podmienky Árbenzovej kapitulácie. Po stretnutí Toriella s Peurifoyom – počas ich stretnutia je na toto stretnutie prizvaný aj Diáz – je rozhodnuté o Árbenzovom osude. Novým dočasným prezidentom Guatemaly sa stáva Diáz, ktorému Árbenz symbolicky odovzdá prezidentský úrad počas svojho odstupujúceho prejavu, ktorý je naplánovaný vo večerných hodinách a bude prenášaný priamo z Národného Palácu prostredníctvom guatemalskej národnej rádiovkej stanice.¹⁴³ Vyčerpaný a zlomený Árbenz začína čítať svoj prejav, ktorý nepredznamenáva len kapituláciu odstupujúceho prezidenta, ale aj kapituláciu demokracie v Guatemale. Po zaznení poslednej vety z jeho prejavu „*Nech žije Guatemala!*“ Árbenz opúšťa Národný Palác a odchádza na mexickú ambasádu.

¹⁴¹ Cullather, N., Op. citácia, s. 105 – 127.

¹⁴² Schlesinger, C. S. & Kinzer, S., Op. citácia, s. 190.

¹⁴³ Blasier, C., Op. citácia, s. 172.

4.8 Čo teraz?

Dvere na mexickej ambasáde sa za odstupujúcim prezidentom Árbenzom ešte ani nestihli zavrieť a nový dočasný prezident Guatemaly – Díaz už mal svoje dni na poste prezidenta Guatemaly spočítané. Díazov „inauguračný“ prejav okamžite zalarmoval Peurifoya a agentov CIA pôsobiacich v Guatemale, keďže Díaz v tomto prejave označil Árbenza za svojho dobrého priateľa a sľúbil, že bude pokračovať v jeho započatých reformách.

Tentokrát však iniciatívu neprevzal Peurifoy, ale dvaja agenti CIA pôsobiaci v Guatemale, ktorí navštevujú Peurifoya v nočných hodinách na americkej ambasáde. Ten z ich neohlásenej nočnej návštevy nie je príliš nadšený a snaží sa im vysvetliť, že jeho úloha v Guatemale sa už skončila. Títo dvaja agenti CIA však bezprostredne po tomto nevrúcnom stretnutí so svojim guatemalským „šéfom“ navštevujú Díaza v Národnom Paláci.¹⁴⁴

Po úvodných zdvorilostných formalitách a začatí diskusie s dočasným prezidentom Díazom ho jeden z agentov CIA preruší a povie: *„Počkajte pán prezident, dovoľte mi niečo Vám vysvetliť, urobili ste veľkú chybu, ak ste sa rozhodli prevziať prezidentský úrad.“* Zaskočený Díaz ostal bez slov a v tom dodal druhý agent CIA: *„Pán prezident, Vy nezodpovedáte požiadavkám zahraničnej politiky USA.“* Díaz odpovedá: *„Hovoril som s Vaším ambasádorom a ten nenamietal.“* Jeden z agentov CIA odvetil: *„Poviem Vám to ináč pán prezident, viete to je diplomacia, avšak tu je realita. Náš ambasádor reprezentuje diplomaciu. Ja reprezentujem realitu a realita je taká, že Vás nechceme!“¹⁴⁵*

Potenciálnych kandidátov na post dočasného prezidenta Guatemaly bolo hneď niekoľko. Paradoxne, Armas zatiaľ ostáva v ústraní a čaká na pokyny USA. Je nutné poznamenať, že USA plánovali dosadiť Armasa nie za dočasného, ale „trvalého“ prezidenta Guatemaly. Problematickým a krízovým obdobím bolo pre USA, práve obdobie od rezignácie Árbenza do „inaugurácie“ Armasa. Podľa nášho názoru si toho USA boli veľmi dobre vedomými a viac menej počítali s tým, že

¹⁴⁴ Cullather, N., Op. citácia, s. 105 – 127.

¹⁴⁵ Cullather, N., Op. citácia, s. 105 – 127.

dočasným prezidentom Guatemaly – v rámci tohto „prechodného“ obdobia – sa stane niekto, kto nemusí zodpovedať ich predstave. S čím však USA nepočítali boli pomerne veľké komplikácie, ktorým museli čeliť než dosiahli vytúžený cieľ, a to Armasa v Národnom Paláci.

Po Árbenzovom odovzdaní prezidentského úradu Díazovi a následnej návšteve agentov CIA v Národnom Paláci, dochádza ku stretnutí medzi Peurifoyom a Díazom, ktorého konzekvenciou je vznik vojenskej junty pozostávajúcej z Díaza, ktorý je na jej čele, Elfega Hernána Monzóna Aguirreho a Joseho Angela Sáncheza – obidvaja boli vysoko postavenými veliteľmi guatemalskej armády.¹⁴⁶

V tomto čase však už začína byť pre USA paradoxne problémom aj samotný Armas, ktorý urguje Peurifoya, aby spravil všetko potrebné preto, aby sa mohol stať prezidentom. Peurifoy Armasovi povedal, že urobí všetko, čo bude v jeho silách. Následne dochádza ku stretnutiu medzi Peurifoyom a členmi novej vojenskej junty, aby sa spoločne dohodli na podmienkach a mieste stretnutia s Armasom. Na tomto stretnutí je na požiadanie členov vojenskej junty prítomný aj pápežský nuncius, ktorý ma funkciu „nezávislého“ pozorovateľa. Na tomto stretnutí Peurifoya s členmi vojenskej junty dochádza ku dohode, že stretnutie s Armasom sa uskutoční v Salvadore, a to 30. júna 1954.¹⁴⁷

Po tomto stretnutí však dochádza ku nečakanej udalosti, a to tej, že Monzón sa s pomocou svojej ozbrojenej ochranky pokúsil zabiť Díaza a Sáncheza. Vo víre, týchto udalostí Díaz so Sánchezom odstupujú z vojenskej junty a dochádza k opätovnému vzniku ďalšej vojenskej junty, ktorá ma tentokrát nasledovne zloženie – na čele tejto vojenskej junty je Monzón a jeho „partnermi“ sú velitelia guatemalskej armády Juan Mauricio Dubois a José Luis Cruz Salazar.¹⁴⁸

Na stretnutie s Armasom v rámci členov novej vojenskej junty odchádza Monzón, ktorý prichádza do Salvadoru – stretnutie sa koná v prezidentskom paláci, pod záštitou prezidenta Salvadoru Óscara Osoria Hernández. J. F. Dulles

¹⁴⁶ Schlesinger, C. S. & Kinzer, S., Op. citácia, s. 208.

¹⁴⁷ Cullather, N., Op. citácia, s. 105 – 127.

¹⁴⁸ Schlesinger, C. S. & Kinzer, S., Op. citácia, s. 211.

nariadil Peurifoyovi, aby sa tohto stretnutia v žiadnom prípade nezúčastnil a ostal v Guatemale. Stretnutie medzi Monzónom a Armasom však nedopadlo pre USA pozitívne. Monzón na tomto stretnutí prehlásil, že on jediný má legálne a legitímne právo zastávať post prezidenta Guatemaly avšak to isté prehlásil aj Armas, ale z pozície veliteľa armády „Národne-oslobodeneckého“ hnutia. Na základe neústupnosti Monzóna a Armasa nedochádza na tomto stretnutí k žiadnej dohode, ba dokonca stretnutie sa končí deklarováním ozbrojeného konfliktu na území Guatemaly medzi oboma zúčastnenými, ktorý rozhodne o „legálnom a legitímnom“ budúcom prezidentovi Guatemaly.¹⁴⁹

Ak sa J. F. Dulles dozvedel o závere tohto stretnutia medzi Monzónom a Armasom, okamžite zalarmoval Peurifoya a nariadil mu, aby urýchlene odletel do Salvadoru a obom zúčastneným dohovoral. Ak by totižto došlo ku ozbrojenému konfliktu na území Guatemaly medzi Monzónom a Armasom v praxi by to znamenalo, že dočasný prezident Guatemaly – Monzón, dosadený USA – bude stáť tvárou v tvár ozbrojenej konfrontácií s Armasovou „národno-oslobodeneckou“ armádou, ktorú „vytvorili“ USA.

Peurifoy sa stretáva s Monzónom a Armasom v Salvadore avšak nie na spoločnom stretnutí. Najskôr sa Peurifoy stretáva s Monzónom a následne na to s Armasom. Výsledkom, týchto separovaných stretnutí je dohoda medzi oboma zúčastnenými, tj. Monzónom a Armasom. Konzekvenciami tejto dohody sú vytvorenie novej vojenskej junty, tentokrát, pozostávajúcej až z piatich členov, a to Monzóna, Duboisa, Salazara, Armasa a jeho vojenského veliteľa Enriqueho Trinidada Olivu, tvorba novej guatemalskej ústavy, ktorá mala nahradiť tú predošlú (demokratickú) a predovšetkým brutálne represie voči Árbenzovým prívržencov a členom PGT. Peurifoy však Armasovi na ich spoločnom stretnutí v Salvadore prisľúbil, že bude čoskoro novým a legitímnym prezidentom Guatemaly.¹⁵⁰

Po veľkolepom návrate do Guatemaly, Peurifoy spoločne s Armasom, začali vyvíjať tlak na Monzóna, Duboisa a Salazara, pričom posledný dvaja menovaný

¹⁴⁹ Blasier, C., Op. citácia, s. 176.

¹⁵⁰ Blasier, C., Op. citácia, s. 176.

dostali od USA ponuku, ktorá sa neodmieta a 100 000 dolárov v hotovosti, čo ich viedlo ku odstúpeniu z vojenskej junty. Už len trojčlenná vojenská junta zvolila 8. júla 1954 Armasa za prezidenta Guatemaly.¹⁵¹

13. júla 1954 USA oficiálne uznávajú Armasovu vládu v Guatemale a všetko nasvedčuje tomu, že je dobojované. Operácia Pbsuccess sa oficiálne skončila a zainteresovaní predstavitelia Eisenhowerovej administrácie si mohli konečne vydýchnuť. „Vláda Severu“ ukončila nechcené, demokratické obdobie v Guatemale a započala chcené, nedemokratické obdobie, ktoré Guatemalu poznačilo na desiatky rokov a stálo život tisícok obyvateľov stredoamerickej krajiny, ktorej ambíciou nebolo nič iné než sa stať pomyselným majákom slobody a demokracie v Strednej Amerike.

„Nová a úchvatná kapitola v dejinách Západnej Hemisféry sa práve začala...“¹⁵²

John Foster Dulles

¹⁵¹ Schlesinger, C. S. & Kinzer, S., Op. citácia, s. 215.

¹⁵² Department of State Publication 5556., Op. citácia, s. 32.

5 Eisenhowerov „New Look“ a politika zatlačovania

„Nepokúšajme sa byť obrancami ideálov všetkých krajín, máme dosť problémov s obranou, tých našich.“¹⁵³ George Frost Kennan

Od konca druhej svetovej vojny stála najskôr Trumanova a neskôr Eisenhowerova administrácia pred množstvom nezodpovedaných otázok a problémov vzťahujúcich sa prevažne k národno-bezpečnostnej politike¹⁵⁴, ktorá musela reagovať na zmeny v povojnovom usporiadaní Európy a najmä čeliť dominantnej potenciálnej hrozbe, ktorú pre Trumanovu administráciu zosobňoval najvýraznejším spôsobom ešte samotný Stalin a pre Eisenhowerovu administráciu nemenej výrazným spôsobom Sovietsky zväz.

S blížiacim sa koncom funkčného obdobia Trumanovej administrácie – prezident Truman nariadil svojmu ministrovi zahraničných záležitostí Deanovi Achesonovi, ministrovi obrany Robertovi Abercrombiemu Lovettovi a riaditeľovi vzájomnej bezpečnosti Williamovi Averellovi Harrimanovi, preskúmať alokáciu zdrojov pre všetky programy vzťahujúce sa k otázke národno-bezpečnostnej politiky. Keďže Trumanove funkčné obdobie sa chýlilo ku koncu¹⁵⁵, reakcia na zistenia a výsledky vyplývajúce z tejto správy bola už výhradne v kompetencii jeho nasledovníka na prezidentskom poste – Dwight D. Eisenhowera.¹⁵⁶

Zistenia a výsledky správy NSC 141 odporúčali v podstate až Eisenhowerovej administrácii selektívne navýšenia v oblasti bezpečnostných programov – rovnako obsahovali aj požiadavku silnej kontinentálnej obrany. Na selektívnej báze malo taktiež dôjsť aj k navýšeniu ekonomických a vojenských programov pomoci, avšak ani v jednom z týchto prípadov správa NSC 141 nevyčíslila konkrétnu ani žiadnu približnú sumu.¹⁵⁷ Ako nová administrácia

¹⁵³ Gaddis, L. J., *Strategies of Containment: A Critical Appraisal of American National Security Policy during Cold War*. 2005, s. 131.

¹⁵⁴ Bolo to práve Trumanova administrácia, ktorá založila Národno-bezpečnostný výbor a do praxe uviedla používanie termínu národno-bezpečnostná politika.

¹⁵⁵ Finálnu správu pod názvom NSC 141 obdržal síce ešte prezident Truman, a to konkrétne 19. januára 1953, avšak samotná reakcia na zistenia a výsledky tejto správy bola už výhradne v kompetencii Eisenhowerovej administrácie.

¹⁵⁶ Watson, J. R., *The Joint Chiefs of Staff and National Policy, 1953 – 1954*. 1998, s. 1 – 35.

¹⁵⁷ Watson, J. R., *Op. citácia*, s. 1 – 35.

zareaguje na tieto zistenia a výsledky vyplývajúce zo správy NSC 141 bolo pre všetkých veľkým otáznikom.

Osobných dôvodov, prečo sa generál Eisenhower chcel uchádzať o post 34. prezidenta USA bolo hneď niekoľko. Prvým dôvodom bola dištinkcia s predchádzajúcou Trumanovou administráciou v oblasti zahraničnej politiky. Druhým dôvodom bola eliminácia jeho straníckeho kolegu Roberta Alphonsa Tafta, ktorý mal rovnaké ambície ako Eisenhower – podľa slov budúceho prezidenta Eisenhowera bol Taft príliš veľkým izolacionistom. Tretím a nemenej dôležitým dôvodom bolo Eisenhowerove rozhodnutie skončiť s dvadsať rokov trvajúcou vládou demokratov, ktorá podľa neho reálne ohrozovala „zdravé“ fungovanie dvojstraníckeho systému. Posledným, štvrtým dôvodom bol Eisenhowerov nesúhlas s Trumanovou domácou politikou a programami, ktoré podľa neho viedli k socializmu.¹⁵⁸

V prezidentských voľbách, ktoré sa konali 4. novembra 1952, poráža generál Eisenhower pomerne jasným spôsobom demokratického kandidáta Adlaia Stevensona. USA čaká po dlhých dvadsiatich rokoch vládnutia demokratických prezidentov zmena v podobe republikánskeho prezidenta, ktorý sa chopí svojho úradu 20. januára 1953.

Eisenhowerova vízia zahraničnej, ale aj domácej politiky bola väčšine Američanov zrejماً už z prezidentskej kampane – vízia, ktorej primárnym cieľom v zahraničnej politike bola ochrana americkej národnej bezpečnosti a v domácej politike ekonomická a politická stabilita.¹⁵⁹ Prezident Eisenhower v jednom zo svojich prvých prejavov povedal, že *„bezpečnosť a solventnosť sú dvoma stranami jednej a tej istej mince – dva rovnocenné komponenty národnej sily.“*¹⁶⁰ Eisenhower sa pokúsil nájsť „zlatú strednú cestu“ medzi uspokojujúcou domácou a zahraničnou politikou, ktorá by sa premietla do národno-bezpečnostnej politiky, čo najlepšie dokazujú jeho slová – *„Ak nie sme silní doma, nemôžeme brániť naše záujmy za našimi hranicami.“*¹⁶¹

¹⁵⁸ Gaddis, L. J., Op. citácia, s. 125 – 162.

¹⁵⁹ Dockrill, S., Eisenhower's New-Look National Security Policy, 1953-61. 1996, s. 1 – 19.

¹⁶⁰ Watson, J. R., Op. citácia, s. 4.

¹⁶¹ Dockrill, S., Op. citácia, s. 1 – 19.

Už počas prezidentskej kampane začala vznikať veľmi úzka spolupráca medzi J. F. Dullesom a generálom Eisenhowerom. Dulles zohral v Eisenhowerovej administrácii jednu z kľúčových úloh a nemožno sa preto diviť, že bol považovaný za druhého najvplyvnejšieho muža Eisenhowerovej administrácie. Úzka spolupráca medzi, týmito dvoma mužmi nebola vždycky bezkonfliktnou, ba naopak. Jednou z prvých rozporuplných situácií sa stáva pripravovaný článok J. F. Dullesa v magazíne Life. Eisenhower po prečítaní článku, ktorého obsahom bola primárne asymetrická teória strategického odstrašovania, si uvedomil a kritizoval Dullesa, že jeho rétorika je nielen príliš agresívnou, ale predovšetkým, že relativizuje príčiny, ktoré by viedli k celosvetovej katastrofe.¹⁶²

Po tejto Eisenhowerovej skôr varovnej než konštruktívnej kritike Dulles článok čiastočne pred publikáciou reviduje, ale Eisenhower nie je stotožnený ani s touto revidovanou verziou článku, ktorá však už je medzitým publikovaná v magazíne Life. Dullesovi opäť vytýka, že výlučné spoliehanie sa na mocenskú formu odstrašovania, nie je úplnou odpoveďou na komplexnú hrozbu, ktorú predstavuje Sovietsky zväz. Dullesova forma strategického asymetrického odstrašovania mala byť podľa samotného Dullesa odpoveďou na neefektívne (symetrické) stratégie Trumanovej administrácie, ktorá uvrhla neuveriteľné množstvo ľudí do područia sovietskej tyranie. Dôležité je pripomenúť, že prípadná priama konfrontácia so Sovietskym zväzom vo Východnej Európe spôsobom „zatlačenia“ sovietskej sféry vplyvu by viedla pravdepodobne ku katastrofe. Napriek kritike Trumanovej administrácie z mäkkosti voči komunizmu sa obaja štátnici zhodli na tom, že vo Východnej Európe je politika „zatlačovania“ v Dullesovom ponímaní nemožnou a hovorili skôr o „oslobodzujúcej“ politike, ktorá by „oslobodila“ satelity Sovietskeho zväzu „mierovými prostriedkami“.¹⁶³

Inauguračný prejav prezidenta Eisenhowera, 20. januára 1953, poukázal na to, že nová administrácia sa striktne dištancuje od tzv., konceptu „pevnosť Amerika“, ktorý bol v rámci republikánskej strany diskutovaný a obhajovaný najmä Taftom a jeho priaznivcami. Podobne ako Trumanova administrácia aj

¹⁶² Gaddis, L. J., Op. citácia, s. 125 – 162.

¹⁶³ Gaddis, L. J., Op. citácia, s. 125 – 162.

Eisenhowerova administrácia poukázala na fakt, že svetové vyvažovanie moci bude slúžiť najmä k zamedzeniu šírenia komunizmu kdekoľvek na svete.¹⁶⁴

Základné morálne koncepty sa podľa Dullesa mali stať rámcom zahraničnej politiky USA, keď hovorí, že *„zahraničná politika bez týchto morálnych konceptov, ktoré by mali byť jej rámcom nebude podporovaná americkými občanmi ani spojencami USA, ak k tomu dôjde, výsledkom bude chaos a následne kolaps.“* Podľa Dullesa to bola práve moc, ktorá dávala, týmto základným morálnym konceptom čas zapustiť korene a stať sa proklamovanými nositeľmi zahraničnej politiky USA – *„Samozrejme, kdekoľvek (na svete) je mnoho tých, ktorí morálne princípy neakceptujú, to nás však núti použiť silu, prostredníctvom, ktorej ochránime tých, ktorí ich akceptujú.“*¹⁶⁵

Eisenhowerove vnímanie bipolárneho sveta bolo do určitej miery determinované štúdiom Clausewitz, ktorému sa venoval prevažne v svojich vojenských rokoch. Základnú premisu, ktorú si prezident Eisenhower z odkazu slávneho pruského plukovníka zobral bola tá, že *„v politike rovnako ako vo vojne, prostriedky musia byť podriadené konečnému cieľu“*. Zmienená inšpirácia Clausewitzom sa premietla aj do prezidentovej studeno-vojnovnej rétoriky, kedy hovorí, že *„USA práve vedú studenú vojnu. Táto studená vojna musí mať nejaké ciele, inak bude nezmyselnou. (...) Tieto ciele však musia byť omnoho väčšie než len pomyselné víťazstvo, pretože víťazstvo dosiahnuté bez ohľadu na náklady a konzekvencie, obzvlášť v nukleárnom veku, môže byť rovnako devastujúce ako porážka.“*¹⁶⁶ Niet sa čomu čudovať, ak po prehláseniach prezidenta Eisenhowera a čiastočne aj Dullesa, Národno-bezpečnostný výbor označil ako základný cieľ národno-bezpečnostnej politiky udržiavanie bezpečnosti USA a vitalitu ich fundamentálnych hodnôt a inštitúcií.

Celý proces tvorby národno-bezpečnostnej politiky a jednotlivých stratégií, ale predovšetkým ich nówum, ktoré priniesli bolo verejnosťou a neskôr samotnou

¹⁶⁴ Gaddis, L. J., Op. citácia, s. 125 – 162.

¹⁶⁵ Gaddis, L. J., Op. citácia, s. 130.

¹⁶⁶ Gaddis, L. J., Op. citácia, s. 133.

Eisenhowerovou administráciou nazvané a vnímané ako „New Look“¹⁶⁷. Nesporne dôležitými stratégiami, ktoré predchádzali vzniku slávnej NSC 162/2 boli NSC 152/1 a NSC 153/1, ktoré primárne vychádzali zo stratégie NSC 149/2, ktorej pracovný názov bol „*Základné národno-bezpečnostné politiky a programy vo vzťahu k ich finančným nákladom*“.¹⁶⁸

5.1 NSC 152/1 a NSC 153/1

Základom národno-bezpečnostnej politiky bola stratégia NSC 152-1, ktorej primárnym cieľom bolo konfrontovať dve najväčšie hrozby, a to: a. „hrozivú“ moc a agresívnu politiku komunistického sveta vedeného Sovietskym zväzom a po b. vážne oslabenie ekonomiky USA, ktoré by bolo konzekvenciou dlhodobého „zatlačovania“ sovietskej hrozby. Táto národno-bezpečnostná politika je však revidovaná a finálnou sa stáva až národno-bezpečnostná stratégia NSC 153/1.¹⁶⁹

Je nutné pripomenúť, že každé schvaľovanie stratégie národno-bezpečnostnej politiky Eisenhowerovej administrácie bolo problematickým, pretože bolo potrebné nájsť pomyselnú „rovnováhu“ medzi výdajmi na aplikovanie danej stratégie a adekvátnou bezpečnosťou.

Všeobecné ciele a úlohy zahraničnej a domácej politiky USA obsiahnuté a explicitne vyplývajúce zo stratégie NSC 153/1 boli nasledovné:

a. vytvorenie a udržanie akcieschopnej sily – vojenskej, aj nevojenskej, ktorá by bola schopná garantovať bezpečnosť USA, podieľa by sa na obrane kľúčových oblastí slobodného sveta, slúžila by k prevencii alebo prípadnej odpovedi na akúkoľvek agresiu, snažila by sa predísť „absolútnej“ vojne, chránila by kontinentálne územie USA a bola by základom víťazstva v rámci „absolútnej“ vojny, ak by USA takejto vojne museli čeliť,

¹⁶⁷ Paradoxom však je, že termín „New Look“ sa v americkej histórii už používal, avšak v diametrálne odlišnom kontexte. V povojnovom období tesne po druhej svetovej vojne sa termínom „New Look“ označovali pomerne časté zmeny v extravagantných štýloch ženskej módy.

¹⁶⁸ Watson, J. R., Op. citácia, s. 35., tiež Memorandum of Discussion at the 149th Meeting of the National Security Council., 1953, 9. jún. 1953.

¹⁶⁹ Watson, J. R., Op. citácia, s. 9., tiež Memorandum of Discussion at the 149th Meeting of the National Security Council., Op. citácia, 9. jún. 1953.

- b. udržiavanie vitálnej a silnej ekonomiky USA založenej na slobodnom podnikaní,
- c. udržiavanie slobodných politických inštitúcií v USA, ktoré sú podporované informovanou verejnosťou,
- d. posilnenie vôle a schopnosti ostatných krajín slobodného sveta, individuálne a kolektívne, ktoré by viedlo k „zatlačeniu“ komunistickej agresie a dosiahnutiu vnútornej stability,
- e. prevencia voči prípadnej expanzii Sovietskeho bloku, aj v prípadoch, že niektoré opatrenia by mohli viesť ku potenciálnej vojne so Sovietskym zväzom,
- f. pozastavenie a prerušenie konsolidácie moci a vplyvu Sovietskeho bloku,
- g. založenie medzinárodného systému na slobode a práve, tak ako je to obsiahnuté v Charte OSN,
- h. efektívne pokračovanie ku dosiahnutiu cieľov USA, aj v prípade vojny so Sovietskym zväzom.¹⁷⁰

Nóvum NSC 153/1 spočívalo najmä v tom, že v prípade potenciálnej sovietskej expanzie, ktoré by viedlo ku následnému ohrozeniu kľúčových oblastí „lokálnou komunistickou agresiou“ môžu USA vyvolať unilaterálnu akciu.

5.2 Projekt „Solarium“¹⁷¹ ako „srdce“ NSC 162/2

V máji roku 1953 sa v Bielom dome konala konferencia popredných politických funkcionárov USA na čele s prezidentom Eisenhowerom. Cieľom, tejto konferencie bola diskusia o prípadnej modifikácii stratégie NSC 153/1, ktorá vychádzala z podnetu samotného prezidenta, a to najmä z dôvodu, že v rámci Národno-bezpečnostného výboru nepanoval konsenzus v rámci NSC 153/1, ba čo viac odlišné videnia smerovania domácej a zahraničnej politiky boli nezlučiteľnými. Práve na základe, týchto kontradikecií prezident Eisenhower navrhuje, aby došlo k vytvoreniu troch skupín odborníkov, každej pod vedením jej najvýznamnejšieho

¹⁷⁰ Watson, J. R., Op. citácia, s. 10.

¹⁷¹ V rámci názvu tejto podkapitoly je ponechaný pôvodný anglický termín „Solarium“, ktorého vznik je spojený s konferenciou v Bielom dome, ktoré sa konala v slnečnej zimnej záhrade.

protagonistu a predstavili svoje vízie smerovania domácej, ale prevažne zahraničnej politiky USA, ktoré by následne boli implementovanými v rámci novej národno-bezpečnostnej stratégie.¹⁷²

Následný vznik, týchto troch skupín odborníkov a ich všeobecné vnímanie zahraničnej politiky, ktoré ich konštituovalo a zároveň rozdeľovalo by sme mohli charakterizovať takto: prvá skupina hájila zahraničnú politiku „zadržovania“ komunizmu, ktorá bola dominantnou počas predchádzajúcej Trumanovej administrácie, druhá skupina hájila zahraničnú politiku tzv., „oslobodzovania“, ktorej cieľom bolo prostredníctvom krátkych vojenských ťažení oslobodiť komunistické krajiny a umožniť im, aby si vládli sami.

V rámci tzv., politiky „oslobodzovania“ existovali dva prúdy jej podporovateľov, jednými boli tí, ktorí hájili „agresívne“ zaobchádzanie s komunizmom prostredníctvom vojenskej moci a druhými boli tí, ktorí síce hájili „agresívne“ zaobchádzanie s komunizmom avšak prostredníctvom mierových prostriedkov – tu patrili napr., John Foster Dulles a prezident Eisenhower, avšak je vhodné poznamenať, že Dullesova rétorika počas kampane prezidenta Eisenhowera ho skôr zaradzovala do prvého než do druhého prúdu.

Tretia skupina mala priniesť v oblasti zahraničnej politiky syntézu predchádzajúcich dvoch skupín avšak jej primárnym základom bolo striktné oddelenie Západu a Východu prostredníctvom načrtnutých hraníc, ktoré oddelovali kľúčové oblasti Západu a Východu, pričom prekročenie týchto „západných“ hraníc Sovietskym zväzom by automaticky znamenalo „absolútnu“ vojnu.¹⁷³

Prvá skupina reprezentovala zahraničnú politiku „zadržovania“ komunizmu pod vedením Georga F. Kennana a medzi jej hlavné ciele patrili:

- a. udržiavanie akcieschopnej armády, ktorá by sa podieľala na obrane bezpečnosti USA a rovnako by pomáhala pri obrane kľúčových oblastí slobodného sveta,

¹⁷² Watson, J. R., Op. citácia, s. 1 – 35.

¹⁷³ Watson, J. R., Op. citácia, s. 1 – 35.

- b. pokračovanie v pomoci pri budovaní ekonomickej a vojenskej sily a kohézie slobodného sveta,
- c. bez materiálneho navyšovania predísť „absolútnej“ vojne so Sovietskym zväzom, pokračovanie vo využívaní slabosti Sovietskeho zväzu a jeho satelitov v prospech USA prostredníctvom politického, ekonomického a psychologického nátlaku.¹⁷⁴

Kennan zahraničnú politiku „zadržovania“ komunizmu obhajoval s tým, že nevidí dôvod, prečo by sa USA mali rázne dištancovať od zahraničnej politiky predchádzajúcej Trumanovej administrácie, avšak nepriamo zdôraznil, že „zadržovanie“ komunizmu už nebude stačiť a je potrebné „zatlačovanie“ komunizmu, ktoré musí byť dynamické a flexibilné a musí sa prispôsobovať daným podmienkam. Rovnako vyzdvihol potrebu posilnenia a dôležitú úlohu koalícií, ktoré sú esenciálnym komponentom ku dosiahnutiu dlhodobých cieľov v kontexte oslabovania Sovietskeho zväzu.¹⁷⁵

Druhá skupina reprezentovala zahraničnú politiku tzv. „oslobodzovania“ komunistických krajín prevažne spod Sovietskeho útlaku pod vedením admirála R. L. Conollyho a medzi jej hlavné ciele patrili:

- a. vyvinúť snahu, ktorá by viedla k znepokojeniu a oslabeniu Sovietskeho zväzu a následnej akcelerácii konsolidácie a posilnenia slobodného sveta, ktorá by následne umožnila vyvinúť väčší nátlak na Sovietsky zväz a rovnako by bola možnou rozsiahlejšia vojenská akcia,
- b. snaha o vytvorenie maximálneho rozvratu a ľudového odporu v rámci Sovietskeho bloku.¹⁷⁶

Admirál Conolly obhajoval pozíciu svojej skupiny s tým, že podľa neho (narozdiel od prvej skupiny) dôjde k priamemu ohrozeniu bezpečnosti USA zo strany Sovietskeho zväzu, čo bude vyžadovať adekvátnu politickú a vojenskú ofenzívnu akciu. Conolly predstavil v rámci svojej stratégie aj jednotlivé fázy, ktoré by mali predísť prekvapivému ohrozeniu bezpečnosti USA zo strany Sovietskeho

¹⁷⁴ Watson, J. R., Op. citácia, s. 1 – 35.

¹⁷⁵ Watson, J. R., Op. citácia, s. 1 – 35.

¹⁷⁶ Watson, J. R., Op. citácia, s. 1 – 35.

zväzu. Prvou fázou je dodatočné zväčšenie armády USA, konštituovanie tajného armádneho aparátu a posilnenie ekonomickej, politickej a diplomatickej ofenzívy voči komunistickým krajinám vo všeobecnosti. Druhou fázou by bolo následne oslobodenie satelitov Sovietskeho zväzu a snaha o rozpad aliancie medzi Sovietskym zväzom a komunistickou Čínou. Základnou premisou, tejto stratégie obhajovanej admirálom Conollym bolo, že nepriateľské mocenské štruktúry, ktoré sú ovládané diktátorskou menšinou sú nestabilnými a dlhodobo neudržateľnými. Táto stratégia okrem iného razantne odmieta ideu preventívnej vojny a ultimáta vzťahujúcu sa ku Sovietskemu zväzu.¹⁷⁷

Tretia skupina mala reprezentovať zahraničnú politiku, ktorá mala byť syntézou predošlých dvoch typov avšak, s dominantným motívom načrtnutia hraníc medzi Západom a Východom vzťahujúcich sa predovšetkým ku kľúčovým oblastiam USA a slobodného sveta a ktorých prekročenie Sovietskym zväzom by znamenalo „absolútnu“ vojnu. Táto tretia skupina pracovala pod vedením generála Jamesa McCormacka Jr., a medzi jej hlavné ciele patrili:

- a. dokončenie načrtnutia hraníc v oblasti pôsobnosti NATO a Západného Pacifiku ako forma pokračujúceho vymedzovania sféry Západu voči Sovietskemu bloku, ktorej prekročenie bude bezprostredne znamenať vojenský útok na Sovietsky zväz alebo jeho satelity a povedie ku „absolútnej“ vojne,
- b. „upovedomiť“ sovietskych lídrov o tom, že nevhodným a neospravedlniteľným spôsobom ohrozujú politiku USA a že táto stratégia je konzekvenciou ich konania,
- c. ponechať si právo na slobodné (unilaterálne) konanie v súvislosti s prípadnými udalosťami komunistického narastania moci v krajinách, ktoré sú na našej časti hranice a prostredníctvom všetkých prostriedkov obnoviť bezpečnosť a záujmy, ktoré sú proklamovanými USA a ich spojencami.

Generál McCormack Jr., obhajoval túto stratégiu prostredníctvom jej základnej premisy, ktorá spočívala na tom, že prítomnosť a budúcnosť bezpečnosti

¹⁷⁷ Watson, J. R., Op. citácia, s. 1 – 35.

USA spočíva na „upovedomení“ Sovietskeho zväzu o prípadnej „absolútnej“ vojne, ktorá by v prípade akejkol'vek sovietskej agresie nastala. Táto stratégia svojim spôsobom „konzervovala“ vtedajšie status quo, keďže podľa McCormacka Jr., každý nový prejav komunistickkej agresie bezprostredne a neodkladne povedie ku „absolútnej“ vojne, a to aj mimo vyznačených hraníc medzi Západom a Východom. Paradoxne sa táto stratégia stáva „najagresívnejšou“, čo podčiarkuje formula o tom, že USA v prípade prekročenia vyznačených hraníc, použijú všetku svoju vojenskú silu k zničeniu hlavného nepriateľa, teda Sovietskeho zväzu. Aj keď známy pojem „masívnej odplaty“ nie je explicitne spomenutý v rámci tejto stratégie je viac než zjavné, že použitie atómového arzenálu je v prípade sovietskej agresie uplatneným. Rovnako je v rámci, tejto stratégie vyzdvihované unilaterálne konanie pod taktovkou USA.¹⁷⁸

Každá jedná z týchto správ bola prezentovaná prezidentovi Eisenhowerovi a kompetentným výborom v rámci jeho administrácie. Následne na to dochádza k rozhodnutiu vytvoriť novú národno-bezpečnostnú stratégiu v rámci, ktorej by boli implementované konkrétne odporúčania a koncepty všetkých troch skupín. Toto rozhodnutie bolo prijaté a akceptované 30. júla 1953 všetkými kompetentnými výbormi a orgánmi administratívy – nevynímajúc najvyšších predstaviteľov štátu. Národno-bezpečnostný výbor začína pracovať na slávnej národno-bezpečnostnej stratégii NSC 162/2, ktorým „srdcom“ sú práve stratégie, koncepty a odporúčania obsiahnuté v Projekte „Solarium“.

¹⁷⁸ Watson, J. R., Op. citácia, s. 1 – 35.

Záver

Hlavným vytýčeným cieľom predloženej diplomovej práce bolo zodpovedanie výskumnej otázky „*Aké a akého charakteru boli príčiny intervencie USA do Guatemaly v roku 1954?*“. Väčšina odbornej literatúry vzťahujúcej sa k téme tejto diplomovej práce vyzdvihuje buď ekonomické príčiny a potláča tie politické alebo vyzdvihuje politické príčiny a potláča tie ekonomické. Takýto prístup je však v prípade intervencie USA do Guatemaly v roku 1954 kontraproduktívnym.

V rámci celého obsahu predloženej diplomovej práce sú ekonomické a politické príčiny síce analyzované a popisované oddelene, čo vyzdvihuje ich jedinečný charakter a poukazuje na ich špecifiká, ktoré sú v tomto prípade kľúčovými. Ak však chceme dospieť k nestrannej a konzistentnej odpovedi na položenú výskumnú otázku musíme na partikulárne ekonomické a politické príčiny nazerať ako na vzájomne prepojené elementy, ktoré nemožno od seba oddeliť, ak je našim cieľom objektívny a konzistentný pohľad na dané historické udalosti.

Väčšia časť odbornej literatúry a autorov použitých v rámci tejto diplomovej práce vyzdvihuje skôr ekonomické ako politické príčiny, ktoré viedli podľa nich k intervencii USA do Guatemaly v roku 1954. Ekonomické príčiny boli dominantnými najmä v „Revolučnom období“, kedy dochádza ku začatiu agrárnej reformy najskôr prezidentom Arévalom a následne prezidentom Árbenzom. Je nutné poznamenať, že to bola práve Arévalova začínajúca agrárna reforma, ktorá začala pretrhávať ekonomické väzby v rámci guatemalskej spoločnosti, čo viedlo k čiastočnej strate ekonomického vplyvu zahraničných spoločností pôsobiacich v Guatemale, najmä však UFCO. Arévalov reformizmus značným spôsobom transformoval Guatemalu a v rámci spoločnosti pretrhal staré a konstituoval nové sociálne, politické a v neposlednom rade ekonomické väzby. Akonáhle došlo k oslabeniu ekonomického vplyvu dominantných vlastníckych subjektov v Guatemale, vzápätí dochádza k posilneniu politického vplyvu marginalizovaných politických subjektov a skupín, akými dovtedy boli komunisti.

Naplno sa snaha o marginalizovanie dominantných ekonomických vlastníckych subjektov premietla počas Árbenzovej vlády, kedy ako sme už

spomenuli mnohokrát, v Národnom zhromaždení dochádza ku schváleniu „Dekrétu 900“, resp., agrárne reformného zákona, ktorého cieľom sú práve vyššie spomenuté dominantné ekonomické subjekty medzi, ktoré zaraďujeme aj domáce elity. Vyvlastnením neobrábanej pôdy, týmto domácim elitám a zahraničným spoločnostiam si Árbenz podpílal pod sebou pomyselnú stoličku. Historicky dané ekonomické väzby a samotná ekonomika, ktorá stále bola čiastočne polofeudálnou nejdú zmeniť tak v krátkom čase ako si to myslel Árbenz. A to bol hlavný problém Árbenza a jeho „rýchlej“ agrárnej reformy, ktoré chcela zmeniť ekonomické vzťahy v rámci guatemalskej spoločnosti, ktoré boli budovanými už od čias Cabreru vo vzťahu k UFCO príliš rýchlo.

Politické príčiny sú explicitne vysvetlenými v jednotlivých častiach práce vo vzťahu k daným historickým okolnostiam, avšak jednou a tou najdominantnejšou uzavrieme predloženú diplomovú prácu. „Infikovanie“ Západnej Hemisféry „medzinárodným komunizmom“ pohľadom Eisenhowerovej administrácie bolo neuskutočiteľným a neopodstatneným označením za hrozbu. Sovietsky zväz nemal absolútne žiadnu snahu riskovať prípadnú konfrontáciu s USA, a to dokonca v ich sfére vplyvu. Opodstatneným strachom Eisenhowerovej administrácie však bol narastajúci vplyv PGT, ktorý však narastal iba v oblasti pôsobenia agrárnej reformy, resp., jej organizačných a administratívnych orgánoch.

Neboli to politické a ekonomické príčiny, ktoré „prinútili“ USA intervenovať do Guatemaly, ale boli to politicko-ekonomické príčiny, ktoré zmarili nádej Guatemaly na demokraciu.

Zoznam bibliografických odkazov

AMBROSE, Stephen: *Ike's Spies: Eisenhower and the Espionage Establishment*. New York: Doubleday, 1981.

BETHELL, Leslie: *Central America Since Independence: Cambridge history of Latin America*. Cambridge: Cambridge University Press, 1985.

BLASIER, Cole: *The Hovering Giant: U.S. Responses to Revolutionary Change in Latin America, 1910-1985*. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, 1985.

CULLATHER, Nick: *The CIA's Classified Account of It's Operations in Guatemala, 1952 – 1954*. Stanford: Stanford University Press, 1999.

CRUZ-CERDAS, Rodolfo: *The Communist International in Cental America, 1920 – 36*. Macmillan Press: London, 1993.

DEPARTMENT OF STATE PUBLICATION 5556: *Intervention of International Communism in Guatemala*. Washington: Goverment Printing Office, 1954.

DOCKRILL, Saki: *Eisenhower's New-Look National Security Policy, 1953-61*. New York: St. Martin's Press, 1996.

FIALA, Jaroslav: *Jak se zbavit Castra: Kuba, Spojené státy a Československo ve studené válce*. Praha: Rybka Publishers, 2016.

FOREIGN RELATIONS OF THE UNITED STATES: Eisenhower administration, 1952 – 1954. 1954, Volume IV, American Republics, (Guatemala Compilation). (Dostupné online): <https://2001-2009.state.gov/r/pa/ho/frus/ike/iv/20211.htm>

GADDIS, L. John: *Strategies of Containment: A Critical Appraisal of American National Security Policy During the Cold War*. New York: Oxford University Press, 2005.

GALEANO, H. Eduardo: *Memory of Fire: Century of the Wind*. New York: Pantheon, 1988.

GLEIJESES, Piero: *Shattered Hope: The Guatemalan revolution and the United States, 1944-1954*. Princeton: Princeton University Press, 1991.

GRANDIN, Greg: *The Last Colonial Massacre: Latin America in the Cold War*. Chicago: University of Chicago Press, 2004.

GRIEB, J. Kenneth: *Guatemalan Caudillo: The Regime of Jorge Ubico, Guatemala, 1931-1944*. Athens: Ohio University Press, 1979.

HAGERTY, James: *Diaries 1954*. Eisenhower Library: White House Press Secretary, 1954.

HANDY, Jim: *Revolution in the Countryside Rural Conflict and Agrarian Reform in Guatemala, 1944-1954*. Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1994.

INMAN, G. Samuel: *A New Day in Guatemala*. Connecticut: Worldover Press, 1951.

JAMES, Daniel: *Che Guevara: A Biography*. New York: Stein and Day, 1970.

MARX, Karl: *The Eighteenth Brumaire of Louis Bonaparte*. Moscow: Progress Publishers, 1937.

Memorandum by the Director of Central Intelligence (Dulles) to the President. 1954. (Dostupné online): <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1952-54v04/d476>

Memorandum of Discussion at the 149th Meeting of the National Security Council., 1953. (Dostupné online): <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1952-54v02p1d73/>

Odtajnený dokument CIA: HGG-A-586. 1953.

ROSENTHAL, Mario: *Guatemala: The Story of an Emergent Latin-American Democracy*. New York: Twayne, 1962.

SCHLESINGER, C. Stephen & KINZER, Stephen: *Bitter Fruit: The Story of the American Coup in Guatemala*. Cambridge: Harvard University, 2005.

SCHNEIDER, Ronald: *Communism in Guatemala, 1944 – 54*. New York: Praeger, 1959.

SULLIVAN-GONZÁLEZ, Douglass: *Piety, Power, and Politics: Religion and Nation Formation in Guatemala, 1821-1871*. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, 1998.

STREETER, Stephen M: *Managing the Counterrevolution: The United States and Guatemala, 1954-1961*. Athens: Ohio University Center for International Studies, 2000.

UGALDE-VALDÉS, L. José: *Intervening in Revolution: The US Exercise of Power in Guatemala, 1954*. Dizertačná práca. London: The London School of Economics and Political Science: Department of International Relations, 1999.

WATSON, J. Robert: *The Joint Chiefs of Staff and National Policy, 1953 – 1954*. Washington: History of the Joint Chiefs of Staff, 1998.

WOODWARD, R. Lee, Jr.: *Central America: A Nation Divided*. New York: Oxford University Press, 1985.

YASHAR, Deborah J: *Demanding Democracy: Reform and Reaction in Costa Rica and Guatemala, 1870s-1950s*. Stanford: Stanford University Press, 1997.